

Het Bruuijsel

Inventarisatiewerkgroep

De Inventarisatiewerkgroep organiseert diverse vogeltellingen in ons werkgebied. Deze inventarisaties hebben tot doel een zo goed mogelijk beeld te krijgen van de vogelstand in een bepaald gebied, de verkregen resultaten worden beschikbaar gesteld aan diverse instanties.

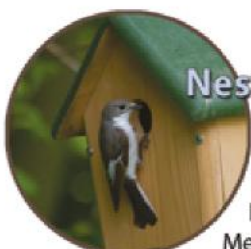
Zwaluwenwerkgroep

Sinds 1986 heeft de Vogelwacht een kunstmatige oeverzwaluwwand op 'Hemelrijk' te Volkel. De werkgroep inventariseert de daar en elders broedende Oeverzwaluwen. Daarnaast wordt onderhoud uitgevoerd aan alle oeverzwaluwwallen. Ook wordt onderzoek naar Huiszwaluwen gedaan, plaatst de werkgroep kunstnesten voor deze soort en geeft voorlichting aan bewoners.

Werkgroep Uilen

Het plaatsen en onderhouden van nestkasten in kerken, boerderijen en schuren is een van de belangrijkste taken van deze werkgroep. Alle broedgegevens worden zorgvuldig geregistreerd en aan de betreffende instanties doorgegeven. Daarnaast is het geven van advies en voorlichting over de bescherming van uilen een belangrijke activiteit.

Nestkastenwerkgroep

Deze werkgroep verschaft nestgelegenheid aan vogels en dan met name holenbroeders, zoals Koolmees, Pimpelmees, Zwarte Mees, Boomklever en Bonte Vliegenvanger. Op dit moment heeft de werkgroep het beheer over zo'n 700 nestkasten. Tevens inventariseren en administreren we alle broedgevallen in deze nestkasten.

Ravenwerkgroep

De twee Maashorstraven waren in 2012 de eerste broedende Raven sinds negentig jaar in Noord-Brabant. Deze iconen van de Maashorst worden elk jaar op de voet gevolgd door leden van de werkgroep. In samenwerking met de Raven Werkgroep van de Werkgroep Roofvogels Nederland worden de jongen geringd en terugmeldingen verzameld om zo een goed beeld van de verspreiding te krijgen.

Werkgroep Trektellen

Elk jaar vanaf 1 augustus tot en met 1 december worden op de telpost op de Brobbelbies alle overtrekkende vogels geteld. Deze dagelijkse telling is van zonsop- tot zonsondergang. Hierdoor wordt een prachtig beeld verkregen van de jaarlijkse vogeltrek over de Maashorst. Daarnaast is het ook een gezellige ontmoetingsplek voor al onze leden.

Werkgroep Senioren

Een actieve groep senioren die iedere maandagmorgen gaat wandelen voor het sociale contact, maar ook om vooral samen van de natuur te genieten. Daarnaast wordt assistentie verleend bij het maken van nestkasten en bij het uitvoeren van inventarisatiewerkzaamheden. De minimumleeftijd voor deelname aan deze werkgroep is 55 jaar.

Roofvogelwerkgroep

Naast het inventariseren van roofvogels in Uden en omgeving, wordt aandacht besteed aan het maken en plaatsen van nestkasten of horsten, alsmede het controleren en registreren ervan. Verder is assisteren bij het jaarlijks ringen van jonge roofvogels ook een taak van deze groep.

Jeugdvogelwacht

De Jeugdvogelwacht is echt een bruisende werkgroep van Vogelwacht Uden. Zij is bedoeld voor jongeren tussen de acht en vijftien jaar en heeft als doel de jeugd kennis te laten maken met alle facetten van de natuur. Samen ontdekken, ervaren en vooral genieten is daarbij het uitgangspunt. Onze jeugdeden gaan 'echt naar buiten'!

Werkgroep Publiciteit

Vier maal per jaar verschijnt ons clubblad 'Het Bruujssel' waarin leden elkaar op de hoogte houden. De redactie en opmaak van dit blad en van andere publicaties gebeurt door de werkgroepleden. Ook zorgen ze regelmatig voor publiciteit in de media. Daarnaast beheert deze werkgroep de website, WhatsApp groepen, Twitter en houden ze de Facebookpagina actueel.

Stichting Vrijwillig Landschapsbeheer Uden

Deze zelfstandige stichting waarin Vogelwacht Uden participeert houdt zich bezig met het behoud, herstel en ontwikkeling van kleine landschapselementen in de omgeving van Uden. Hiertoe worden o.a. wilgen geknot, elzensingels teruggezet en poelen gegraven.

Natuur & Milieu

Een gezamenlijke werkgroep met het IVN-Uden en de sVLU. Het doel van deze werkgroep is om natuur- en milieuplannen van o.a. gemeenten rond de Maashorst of de provincie te toetsen en van commentaar te voorzien. Kansen en bedreigingen op natuurgebied worden besproken en waar nodig wordt direct actie ondernomen.

 info@vogelwachtuden.nl ● www.vogelwachtuden.nl

Voorzitter

Jan-Willem Hermans
Broekmorgen 28
5401 PK Uden
 0413-269804
 jwhermans@kpnmail.nl

Redactieleden

Martien van Dooren
John Hermans
Jan-Willem Hermans
Dick Slaa
Mignon van den Wittenboer

Secretaris

José Escher
Kruisstraat 13
5388 CH Nistelrode
 0412-650180
 secretariaat@vogelwachtuden.nl

Eindredactie, opmaak en kopij

Mignon van den Wittenboer
Stoppelveldseweg 1A
5473 RR Heeswijk-Dinther
 0413-785338
 bruujssel@vogelwachtuden.nl

Penningmeester

Anita van den Acker
Raam 523
5403 TM Uden
 0413-253151

Drukwerk, omslag en afwerking

Graphiset B.V. te Uden

Verspreiding

Lies Schoenmakers (coördinatie)
Dorien en Theo Versteegden e.v.a.

Bestuursleden

Peter van de Braak
John Opdam
Mignon van den Wittenboer

Bankrelatie

ABN-AMRO Uden
IBAN NL93ABNA0609968254

Clubgebouw

De Groenhoeve
Artillerieweg 3, Uden
(bij Kinderboerderij)

'Het Bruujssel' verschijnt vier maal per jaar in een oplage van 300 exemplaren (incl. links)

*We zien niet graag dat iemand gedeeltes van dit blad gebruikt voordat we daar toestemming voor hebben gegeven.
Men dient dan wel Het Bruujssel als bron te vermelden. © Vogelwacht Uden e.o.*

Inhoudsopgave

Van de redactie

Mignon van den Wittenboer **3**

Mededelingen bestuur

José Escher **4**

Bijzondere waarnemingen

Peter van de Braak **6**

November 2018 Telpost

Martien van Dooren & Arend Vermaat **8**

Diepholz

Martien van Dooren **11**

Broedvogelinventarisaties 2018

Leo Ballering **15**

Voor u gelezen

John Hermans **19**

2018 het jaar van de Huiszwaluw

Chris v. Lieshout & Mignon v.d. Wittenboer **25**

Vogel in de Maashorst: de Keep

Jan-Willem Hermans **29**

Broedresultaten Steenuil en Kerkuil 2018

John Opdam **30**

Herfstexcursie Vlieland

Martien van Dooren e.a. **33**

Luider

Bart Gras **41**

Uitgelicht 'duikeenden' deel 2

Dick Slaa **42**

Verslag broedseizoen 2018 Nestkasten-

werkgroep *Leo Ballering* **51**

Sluitingsdatum kopij voor het volgende Bruijsel is op 1 maart 2019!

Van de redactie

Het afronden van het laatste Bruujssel van 2018 is een mooi moment om even terug te kijken op het afgelopen jaar. Als je de bijdrage van José in 'Mededelingen bestuur' leest, was het voor de Vogelwacht weer een jaar vol activiteiten en gebeurtenissen. Dat onze vereniging na 35 jaar nog immer zoveel betrokken en enthousiaste leden telt, daar mogen we trots op zijn. En dat blijkt ook wel uit de hoeveelheid kopij die ik voor dit Bruujssel kreeg aangeleverd. Zoveel zelfs dat de 62 pagina's waarover ik kan beschikken al snel vol zaten en er zelfs kopij doorgeschoven moet worden naar de volgende uitgave. Van diverse schrijvers ontving ik verslagen van broedvogeltellingen, belevenissen op excursies of andere artikelen die ze graag met onze leden willen delen. Heel fijn dat het dit keer nauwelijks nodig was auteurs te stimuleren een bijdrage te leveren. Zo had ik in de weken voor de deadline mooi tijd om mijn energie op andere zaken te richten. Dat was helaas ook nodig toen ons het bericht bereikte dat de jagers van de KJV zichzelf hadden uitgenodigd op de Landelijke Dag van Sovon. Als onafhankelijke organisatie was Sovon in eerste instantie van mening dat je een promotiestand van de jagers niet kan weigeren. In de twee weken voor de Landelijke Dag namen de protesten van vogelaars echter overhand toe. De brief die het bestuur van de Vogelwacht naar Sovon stuurde om hiertegen te protesteren heeft hier zeker aan bijgedragen: in korte tijd werd deze brief op sociale media bijna 4000 keer gelezen en dit leidde weer tot tal van vervolgacties. Uiteindelijk heeft het bestuur van Sovon gemerkt dat het toelaten van jagers dusdanig veel weerstand onder de tellers en leden opleverde dat ze besloot de stand van de jagers toch te cancelen. De jagers hadden op de Landelijke Dag vooral goede sier

willen maken met de inspanningen die ze verrichten om het biotoop voor de Patrijs te herstellen. En dat is precies de reden waarom ik vind dat je als vogelliefhebber niet met dit soort lieden in zee moet gaan. Met het biotoopherstel voor de Patrijs heeft een jager maar één doel voor ogen: dat er uiteindelijk een populatie komt die voldoende groot is dat ze er weer af kunnen schieten. Hun liefde voor deze soort is echt niet groter dan een hagelkorrel: nog nooit heb ik een jager horen pleiten de Patrijs van de lijst met vrij bejaagbare dieren te laten halen, ze knarsetanden nog steeds dat de jacht op deze soort is opgeschort zolang hij tot de bedreigde diersoorten hoort. Een jager die beweert om de natuur te geven doet me denken aan een pedofiel die zegt van kinderen te houden. Zijn intenties zijn absoluut dubieus.

Voor mijzelf was 2018 een erg bizar jaar, een jaar waarin zowel qua werk als privé ontzettend veel gebeurd is. Een jaar waarin ik van diverse, mij dierbare, mensen afscheid heb moeten nemen, mijn vader inclusief. Maar waarin ik ook weer veel nieuwe mensen ontmoet heb of beter heb leren kennen. Een jaar vol verrassingen en primeurs, sommige deden me versteld staan, van andere heb ik enorm genoten. Dat vogels hierin voor mij een belangrijke rol spelen mag duidelijk zijn. Het is dan ook bijzonder fijn binnen de Vogelwacht telkens weer mensen tegen te komen die deze liefde voor vogels delen en er net zo van genieten als ik. Ik hoop dat de leuke ontwikkelingen van 2018 zich komend jaar voortzetten, bijzondere vogels en mensen te blijven ontmoeten en nog meer te kunnen fotograferen. Maar bovenal hoop ik dat 2019 voor jullie allemaal een fantastisch vogelrijk en gezond jaar gaat worden!

Mignon van den Wittenboer

Mededelingen Bestuur

Beste Vogelwachters,

Als ik dit stukje schrijf hebben we vanochtend de officiële sluiting van het trektelseizoen 2018 gehad. Er wordt natuurlijk gewoon doorgeteld tot 1 december maar ondertussen is het al wel duidelijk dat dit jaar qua aantallen **één van de meest interessante jaren** is sinds er op deze trektelpost wordt geteld. Als alle telgegevens weer bekend en verwerkt zijn, zal daar in het Bruujssel weer aandacht aan worden gegeven. Verder is het opmerkelijk dat ook het aantal teluren het afgelopen jaar flink gestegen is. Komt dit door de verhuizing van Isidro Rendon naar Uden?

Op de landelijke SOVON dag in het Omnisport te Apeldoorn is Leo Ballering uitgeroepen tot '**vrijwilliger van verdienste 2018**'. Leo namens ons allemaal van harte proficiat met deze waardering, dubbel en dwars verdiend!!

Zelf hebben we ook gemerkt hoe actief Leo is. Als Vogelwacht Uden hebben we onder aanvoering van Leo en Arend ons steentje bijgedragen om gegevens te verzamelen voor de nieuwe Vogelatlas. Dit jaar is er weer **volop geïnventariseerd** en ook komend jaar staan er weer een aantal gebieden op de agenda.

Terugkijkend op 2018 kunnen we constateren dat we er in blijven slagen om veel activiteiten te organiseren en er veel leden actief zijn in de verschillende werkgroepen. Wel merken we dat het voor een aantal activiteiten steeds moeilijker wordt om vrijwilligers te vinden. Specifiek het bemensen van de koffiecorner tijdens lezingen en het vinden van chauffeurs voor excursies. Bij deze dan ook een **oproep aan iedereen** om je bij het secretariaat@vogelwachtuden.nl te melden wanneer je hier een bijdrage aan wilt leveren.

Leo neemt de felicitaties van Theo Verstrael, directeur van Sovon in ontvangst.

📷 bron: Sovonwebsite

In 2018 hebben we een aantal bijzondere excursies gehad. Voor de buitenlandexcursie zijn we naar Mallorca geweest. Er is een korte meerdaagse excursie naar de Farne-eilanden geweest om Papegaaiduikers te zien, we zijn een dag naar de Markerwadden geweest, de herfstexcursie ging dit jaar naar Vlieland en eind oktober zijn we met zestien leden twee dagen naar Diepholz geweest om Kraanvogels te kijken. Van alle excursies hebben we enthousiaste reacties ontvangen van de deelnemers. Het **programma voor 2019** is nagenoeg rond maar het aantal 'extra' excursies zal komend jaar wat minder zijn. Mocht iemand nog ideeën hebben en ook een bijdrage aan de organisatie willen leveren dan horen we dat erg graag.

2019

Vooruitkijkend naar 2019 hebben we naast de gebruikelijke activiteiten weer een **1000-soortentelling** op de agenda staan. Zodra de data definitief zijn zullen ze worden gedeeld via de mail. Daarnaast hebben we de lat voor de dialezingen voor en door leden ietsje hoger gelegd. We gaan proberen om dit jaar vijf avonden te organiseren in plaats van vier. Om dit te realiseren zullen we ook een aantal werkgroepen vragen om over hun activiteiten te vertellen. Sommigen doen dit al met enige regelmaat en dat zijn steevast interessante en gezellige avonden. Voor 2019 hebben we gelukkig al een aantal andere werkgroepen bereid gevonden om iets te komen vertellen. Heb je zelf mooie natuuroppnames, meld je aan en laat ons meegenieten.

Rond de kerstdagen wordt de jaaragenda voor 2019 rondgestuurd met daarin weer het complete overzicht aan activiteiten. De Maashorstwandelingen, de hele- en halve dagexcursies, de dialezingen, de publieksactiviteiten, de meerdaagse excursies, de piepcursus, de vogel vierdaagse, de 1000-

soortentelling, enz. enz. Jullie zullen zien dat er weer voor iedereen volop te kiezen valt.

Ledenaantal

Het ledenaantal is dit jaar enigszins afgenomen. Helaas hebben we afgelopen jaar meer dan tien leden verloren door overlijden, ziekte of een verhuizing naar een andere regio. Gelukkig hebben we ook een aantal nieuwe leden kunnen verwelkomen waardoor ons ledental nu op 371 staat.

Het verenigingsjaar zullen we weer starten tijdens de traditionele nieuwjaarsreceptie met sVLU en IVN. Deze is dit jaar op zondag 6 januari en informatie daarover zal met de maandagenda van januari rond de kerstdagen worden verzonden.

Namens het bestuur hele fijne feestdagen en een goed en vogelrijk 2019 toegewenst. We hopen jullie ook komend jaar weer regelmatig te ontmoeten bij één of meerdere activiteiten.

José Escher

Bijzondere waarnemingen

Bijzondere waarnemingen gedaan in onze regio kunnen in dit Bruujssel natuurlijk niet ontbreken. Hier een greep uit deze waarnemingen van half september 2018 tot half november 2018. Het is slechts een klein gedeelte van de vogelwaarnemingen uit onze regio die op www.waarneming.nl ingevoerd zijn. Deze waarnemingen hebben allen het kenmerk zeldzaam of zeer-zeldzaam (rood aangegeven). Natuurlijk zijn er nu wel de meeste bijzondere soorten gezien op onze goed bezette telpost. Geen soort gaat aan hen voorbij. De **Grijze Wouw** die nu voor het derde jaar gezien is, is erg

bijzonder. Op de pagina hierna besteden we hier extra aandacht aan. Helaas heb ik toch wel een aantal leuke soorten gemist zoals **Sneeuwgorse** en **Baardmannetje**. Toch wat meer uurtjes daar gaan zitten.

Peter van de Braak

Wil je op de hoogte blijven kijk regelmatig op onze site: www.vogelwachtuden.nl of meld je aan voor onze Vogelwacht App-groep! Peter van de Braak ☎ 06-22491297. ✉ petervandebraak@gmail.com

Datum:	Aantal	Soort:	Locatie:	Waarnemer:
10-9-2018	18	Ooievaar	De Aa - Beekdal	Ruud van Beusekom
17-9-2018	1	Grote Pieper	Telpost Brobbelbies Noord	Maartje Bakker
26-9-2018	1	Morinelplevier	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
26-9-2018	1	Roodkeelpieper	Telpost Brobbelbies Noord	Maartje Bakker
28-9-2018	1	Grijze Wouw	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
3-10-2018	1	Klaapekster	Maashorst - Begrazingsgebied	Teun van Kessel
4-10-2018	2	Beflijster	Telpost Brobbelbies Noord	Isidro Rendon
5-10-2018	1	IJsgors	Telpost Brobbelbies Noord	Maartje Bakker
5-10-2018	1	Waterpieper	Telpost Brobbelbies Zuid	Gerard van Aalst
14-10-2018	2	Klaapekster	Maashorst - Begrazingsgebied	Rens Sommers
18-10-2018	1	Casarca	Vorstenbosch	Teun van Kessel
18-10-2018	1	Kraanvogel	Telpost Brobbelbies Noord	Isidro Rendon
18-10-2018	4	Kleine Rietgans	Telpost Brobbelbies Noord	Toy Janssen
20-10-2018	1	Baardman	Telpost Brobbelbies Noord	John Hermans
29-10-2018	1	Pontische Meeuw	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
29-10-2018	11	Rode Wouw	Telpost Brobbelbies Noord	Marc Poulussen
30-10-2018	1	Ruigpootbuiserd	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
2-11-2018	1	Sneeuwgorse	Telpost Brobbelbies Noord	Rick Meulendijks
4-11-2018	2	Sneeuwgorse	Maashorst - Munse Heide	Rob en Henry Gorissen
11-11-2018	53	Grote Barmsejts	Maashorst - Begrazingsgebied	Gerard van Aalst

28 september Grijze Wouw boven telpost Brobbelbies Noord

In augustus 2015 was er de fantastische waarneming van een Grijze Wouw op de telpost Brobbelbies Noord. Wanneer zou er zoiets weer over komen? In 2017 werd dit nog eens fors overtroffen door een Keizerarend.

Het was maar een gewone dag op de telpost Brobbelbies Noord op 28 september van dit jaar. O.a. een honderd of vier Boerenzwaluwen en een paar honderd Graspiepers deze dag. Dat zijn geen spectaculaire aantallen voor eind september. Totdat er rond kwart over negen ineens uit het niets een roofvogel in de buurt van de keet kwam hangen. Een Blauwe Kiekendief werd er in eerste instantie geroepen, maar al snel werd duidelijk dat het een Grijze Wouw was. Vlug werd er door de fotografen naar hun camera gegrepen en werden er een paar redelijk goede foto's gemaakt. Maar het hele schouwspel duurde niet al te lang, want hij bleef niet hangen en vloog door naar Zuidoost. Zij, die hun camera nog uit de auto moesten halen waren te laat voor een goede foto. Nog even was er de hoop dat hij terug zou komen, maar die hoop bleek ijdel te zijn. De derde Grijze Wouw van de afgelopen vier jaren liet zich maar heel even zien. Het was weer een juveniel exemplaar. Begint het een noordelijkere soort te worden of gewoon goede waarnemers op de telpost aan de Brobbel-

bies? De zes gelukkigen waren Wim Gremmen, Henk van den Acker, Leo Ballering, Martien van Dooren, Stefan van Schaik en Carel van de Sanden. Hun dag kon niet meer stuk. Peter van de Wouw kon zijn naam geen eer aan doen, hij kwam een half uur te laat om de vogel nog te zien.

Hoe zeldzaam is de Grijze Wouw en hoe ziet hij er uit?

De Grijze Wouw komt algemeen voor in Afrika. Maar hij is aan een opmars richting Europa bezig. In Spanje, Portugal en ook Zuid Frankrijk is hij al als broedvogel aanwezig. In West en Noord Europa is het een dwaalgast. In Nederland is hij zeldzaam. Hij behoort tot de familie van de havikachtige roofvogels. Hij is wat groter dan een Torenvalk en heeft iets weg van een Boomvalk. Hij vangt net als de Torenvalk kleine grondzoogdieren zoals muizen, maar ook kikkers en kevers en af en toe een zangvogeltje. Ondanks zijn naam is de Grijze Wouw niet nauw verwant aan de Rode Wouw, die we in Nederland een stuk beter kennen of de ook in Europa voorkomende Zwarte Wouw. Wel vallen ze allemaal onder de havikachtigen. De Grijze Wouw jaagt laag boven de grond, vliegend, steeds onderbroken door bidden, of van een hooggelegen zitplaats, vaak ook nog in de schemering, wanneer zijn prooidieren actief worden.

Martien van Dooren

In de vlucht lijkt de Grijze Wouw van onder wit, met uitzondering van de zwarte vleugelpunten. Lengte : circa 33 cm Spanwijdte : circa 85 cm Gewicht : (M) circa 230 gram / (V) circa 230 gram.

 Martien van Dooren

November 2018

Er is maar een jaar geweest dat we meer vogels in november geteld hebben en dat was in 2014, toen de piek van de Houtduiven in november viel en bijzonder hoog was. In 2008 werden er minder vogels geteld, terwijl de post toen wel van zonsop- tot zonsondergang bezet was. We hebben iets meer dan 94 uur staan tellen en dat betekent dat we per uur 824 vogels hebben geteld, wat erg goed is (2017 was dat 289 vogels per uur, een vrij gemiddeld jaar). Ook in 2018 wordt de november top 3 aangevoerd door de Houtduif. Het waren er zelfs zo veel (34.000), dat we er alleen in 2014 meer in november hebben geteld, maar toen viel de topdag in november met bijna 100.000 Houtduiven. Dat was dit jaar net in oktober. Op de tweede plaats staat de Spreeuw met ook een goed jaar: bijna 20.000 Spreeuwen en dat is meer dan ooit in november. Op de derde plaats staat verrassend de Keep, ruim 5.600 vogels. Dat is tien keer het gemiddelde van wat we normaal tellen.

De november-vogels

November begint bijzonder goed met een dagrecord Kepen (4.251, oude record was half zo hoog met 2.154) en maar liefst 42.000 vogels. Dat zou normaal de beste dag van het jaar zijn, maar een paar dagen hiervoor trokken er bijna 100.000 vogels over. Ook veel Kieviten vandaag, bijna 3.000. De volgende dag vliegt het aanzienlijk minder, maar er komt wel een Sneeuwgorst over, de vierde pas in alle jaren. Twee dagen later weer een dag boven de 10.000 vogels, vooral veel Spreeuwen en Houtduiven. De tweede week van november komen er nog steeds redelijk wat Kepen langs en ook Spreeuw en Houtduif vliegen goed, maar de aantallen zijn wel veel lager. Een late Bruine Kie-

kendief is net een paar dagen te vroeg voor een record. De week er na is het behoorlijk rustig in de lucht, er komt wel weer een Waterpieper over, totaal tellen we er zes deze maand, alleen in 2009 waren dat er meer (10). Ook de laatste dagen is het vrij rustig, maar er komt nog een Zilverplevier over en op de laatste dag een Smelleken en een Grote Gele Kwikstaart.

Vorig jaar werd er voor het eerst geen Kleine Zwaan in november geteld en helaas is dat dit jaar ook zo. Er overwinteren de laatste jaren ook minder Kleine Zwanen in Nederland en in de omgeving zijn er ook nog maar weinig gezien, terwijl dat meestal wel zo was. Andere november-vogels deden het beter. De Kievit kwam in grote aantallen over en zelfs meer dan in november 2008.

Ruim 3.500 vogels werden er geteld, de meeste op 1 november, toen er bijna 3.000 werden geteld (de op een na beste dag voor de Kievit!). Houtduiven deden het ook goed, alleen in 2014 telden we er meer in november. Er kwamen net iets meer dan 1000 Kramsvogels over, wat niet verkeerd is, maar wel tien procent onder het gemiddelde. Vinken deden het bovengemiddeld, ruim 50% meer. En vergeleken met de laatste jaren was deze november de beste sinds 2014. Tot slot nog de Keep, die een recordjaar had. Gemiddeld zien we over de 500 Kepen, dit jaar was het tien keer zo veel. Zoals al gezegd werd dit in heel Nederland gezien, ook andere telposten zagen enorm veel Kepen.

Zoals al eerder gesteld, er vlogen veel Kieviten dit jaar in november, meer dan ooit en ruim meer dan het dubbele van wat er gemiddeld over komt. Ook al genoemd zijn de vele Houtduiven, alleen in 2014 waren het er (veel) meer. De Veldleeuwrik

kwam ook veel langs, misschien wel mede doordat er een vrij grote groep op de velden rond de tel-post verblijft, maar het waren er zelfs 20% meer dan het beste jaar tot nu toe (2008). Geen grote aantallen, maar vier Grote Gele Kwikstaarten hebben we nog niet eerder in november gehad. De Koperwiek deed het de laatste jaren erg slecht, maar gelukkig hebben we er dit jaar weer flink veel geteld, het was zelfs op 2014 na de beste november. Ook de Kauw kwam in goede aantallen langs, en dat gold ook voor de Roek. De Spreeuw had ook een topjaar, we telden er net geen 20.000 en dat was meer dan ooit in november. Kepen hadden (zoals al genoemd) overal in Nederland een topjaar en dat gold ook voor onze telpost. Vinken telden we minder dan Kepen, maar er kwamen er wel meer dan gemiddeld over.

De november-vlinders

Maar enkele vlinders werden in november dit jaar op onze telpost waargenomen (wat gebruikelijk is), vijf exemplaren verdeeld over drie soorten. De drie Kleine Koolwitjes waren de laatste die we ooit geteld hebben.

Het weer in november

November 2018 is een zeer droge, maar qua temperatuur gemiddelde maand geweest. De eerste helft was wat warmer dan gemiddeld, de tweede helft wat kouder. De 18,1 °C op de zesde was wel een warmterecord, de warmste 6 november ooit. Hoe droog het was? Landelijk viel er gemiddeld maar 25 mm, gemiddeld is dat 82 mm. En het is al lang te droog (geen water in het Palmven). Het was ook een vrij zonnige maand, landelijk 100 uren zon (63 uur is normaal), maar de tweede helft van de maand was het behoorlijk grijs.

Top 3 vogelsoorten in november

Jaar	Nr. 1		Nr. 2		Nr. 3	
2000	Veldleeuwerik	336	Spreeuw	224	Houtduif	192
2001	Houtduif	4.247	Kievit	684	Spreeuw	436
2002	Houtduif	6.004	Kievit	1.291	Spreeuw	1.107
2003	Houtduif	10.096	Spreeuw	1.793	Vink	838
2004	Kolgans	2.023	Houtduif	1.723	Grauwe Gans	1.009
2005	Houtduif	11.815	Vink	2.818	Veldleeuwerik	964
2006	Houtduif	10.899	Vink	5.658	Kramsvogel	5.478
2007	Houtduif	33.182	Spreeuw	5.158	Kolgans	2.975
2008	Houtduif	33.137	Spreeuw	7.105	Grauwe Gans	3.664
2009	Spreeuw	16.032	Houtduif	15.759	Kievit	1.680
2010	Houtduif	12.859	Kramsvogel	2.102	Vink	2.037
2011	Spreeuw	17.705	Houtduif	3.837	Kievit	2.535
2012	Houtduif	4.852	Kolgans	4.138	Vink	2.646
2013	Vink	5.184	Houtduif	5.143	Spreeuw	4.932
2014	Houtduif	146.066	Spreeuw	13.102	Vink	4.054
2015	Houtduif	12.734	Spreeuw	2.900	Kolgans	2.092
2016	Spreeuw	8.013	Houtduif	2.042	Rietgans	1.468
2017	Houtduif	16.879	Spreeuw	2.120	Vink	2.178
2018	Houtduif	34.524	Spreeuw	19.898	Keep	5.651

Aantal per soort in november

Jaar/Soort	Kleine Zwaan	Kievit	Houtduif	Kramsvogel	Vink	Keep
2000	1	46	192	1	65	0
2001	0	684	4.247	215	647	82
2002	32	1.291	6.004	144	340	8
2003	14	533	10.096	186	838	98
2004	44	423	1.723	3	244	119
2005	15	260	11.815	168	2.818	432
2006	59	2.612	10.899	5.478	5.658	2.322
2007	82	443	32.638	1.719	1.887	699
2008	361	3.170	33.137	1.935	2.916	194
2009	37	1.680	15.759	906	1.340	100
2010	74	597	12.859	2.102	2.037	289
2011	41	2.535	3.837	336	311	87
2012	20	1.902	4.852	906	2.646	109
2013	46	1.846	5.143	3.892	5.184	68
2014	20	2.168	146.066	333	4.054	342
2015	23	1.380	12.734	339	1.359	134
2016	53	506	2.042	1.005	243	16
2017	0	130	16.879	953	2.178	79
2018	0	3.521	34.524	1.009	3.296	5.651

De tellers in het seizoen 2018.

Was in 2017 Wim Gremmen degene die het meeste uren op de telpost heeft gemaakt, dit jaar was het Martien van Dooren. Alleen zij, die meer dan 100 uur hebben geteld zijn in onderstaand lijstje vermeld.

Martien van Dooren 455 uur

Wim Gremmen 398 uur

Toy Janssen 336 uur

Maartje Bakker 272 uur

Isidro Rendon 222 uur

Arend Vermaat 126 uur

Henk van de Acker 113 uur

Leo Ballering 107 uur

Arend Vermaat en Martien van Dooren

Diepholz

27-28 oktober 2018

Kraanvogels hebben bij veel vogelaars toch altijd een bijzonder plaatsje in hun hart. Ze zijn hier niet zo vaak te zien en hun sliertachtige groepsvlucht en het daarbij karakteristieke trompetterende, trillende of krassende geluid grruu en/of krruu maakt dat ze al van ver zijn te horen. In het Duitse Diepholz komen ze echter massaal bij elkaar als tussenstop tijdens hun herfsttrek van het hoge Noorden naar het zuiden van Spanje en Afrika. In de moerassen en ondiepe vennen in de omgeving van Diepholz overnachten er vele tienduizenden. Daar voelen ze zich 's nachts veilig met hun poten in het water. Maar deze gebieden zijn ook in het voorjaar en de zomer in trek bij de Kraanvogels als broedgebied. Zo luidruchtig als ze in de herfst zijn, zo stil en onzichtbaar zijn ze in de broedtijd.

Kraanvogels zijn majestueuze vogels met een hoogte van 110 tot 130 cm en een gewicht dat ligt tussen vijf en zeven kilo en een spanwijdte van 2.20 meter. Negentig procent van de broedparen legt twee eieren, maar drie eieren is geen uitzondering. Er wordt 25 tot 30 dagen gebroed, waarna de grijze kuikens uitkomen. Tijdens de trek vliegen de Kraanvogels op 200 tot 1000 meter hoogte, maar boven de Pyreneeën bereiken ze een hoogte van 4000 meter. De gemiddelde vliegsnelheid ligt tussen de 45 en 65 kilometer per uur, maar bij goede thermiek en wind in de rug kunnen ook snelheden van 80 kilometer per uur gehaald worden. Wanneer Kraanvogels goed opgevet zijn, worden zonder tussenstop afstanden van 2000 kilometer afgelegd.

De Kraanvogels foerageren overdag op velden met restanten maïs. Foto: Mignon van den Wittenboer

Tussen adulte vrouwtjes en mannetjes is weinig onderscheid in de kleur van het verenkleed, behalve de grootte, waarbij in de regel het mannetje iets groter is dan het vrouwtje.

Door de teruggang van de Kraanvogels is in veel landen een beschermingsprogramma opgezet dat erin voorziet om de agrariërs de schade te vergoeden die Kraanvogels veroorzaken door het foerageren op ingezaaide velden. Tevens wordt subsidie vertrekt voor het later in de winter ploegen van geoogste korrelmaïsvelden. Vooral deze maatregel is erg gunstig voor de trekkende Kraanvogels die korte of langere tijd pleisteren in de Diepholzer Moorniederung. Ook is veel energie gestoken in de bouw van vogelobservatietorens, informatiepanelen en informatiecentra om belangstellenden optimaal te laten genieten zonder verstoring van de Kraanvogels.

Uitkijktoren bij het Rehdener Geestmoor.

📷 *Martien van Dooren*

De Vogelwacht Uden is daar 27 en 28 oktober een weekend naar toe geweest. In één dag is het lastig om te doen, omdat je dan 's nachts om drie à vier uur al moet vertrekken om het opstijgen van de Kraanvogels bij zonsopkomst te kunnen waarnemen. Want zowel dit vertrek als ook weer 's avonds de terugkomst van de Kraanvogels is erg indrukwekkend om te horen en te zien.

Net na zonsopkomst vertrekken ze vanaf hun overnachtingsplek in de veilige, ondiepe vennen

van het Hoogveen naar de gebieden in de directe omgeving waar ze voedsel kunnen vinden. Dit schouwspel is vanaf de diverse uitkijktorens die er zijn opgesteld goed te zien. Dat is tevens ook een goede camouflage, want Kraanvogels zijn erg schuw. Zo gauw als ze ergens mensen zien staan vliegen ze daar met een zo groot mogelijke boog omheen. Kraanvogels kijken en fotograferen doe je dan ook vanuit de auto en dan moet je er nog minimaal zo'n 50 meter vanaf blijven om ze niet te verjagen. Foerageren doen deze vogels meestal op de akkers waar de mais al geoogst is, maar waar nog voldoende resten liggen. Vanwege de extreem droge zomer zijn ze dit jaar extra bijgevoerd door boeren uit de omgeving met karren mais. Hier krijgen ze selbstverständlich subsidie voor van de overheid.

Zaterdagmorgen vertrokken we met zestien personen vanaf de Groenhoeve in vier auto's voor een rit van ruim drie uur naar Diephorst, dat zo'n 25 kilometer voorbij Osnabruck is gelegen. Bij het vertrek werden er per auto een paar informatie-setjes verstrekt en een bakkie om met elkaar te kunnen communiceren.

📷 *Martien van Dooren*

Afgesproken was om bij de uitkijktoren aan de Moordamm bij het Rehdener Geestmoor samen te komen. Daar werden de meegebrachte lunchpakketjes aangesproken en vervolgens vertrokken de auto's ieder voor zich weer om te gaan zoeken naar de Kraanvogels in de omgeving. Het is niet zo handig om met vier auto's achter elkaar aan te gaan rijden, omdat Kraanvogels nogal schuw zijn

en het vergt ook veelvuldig overleg over waar naar toe te gaan. Op een kaartje waren diverse plekken aangegeven waar de Kraanvogels vaak foerageren en als je die enigszins aanhoudt dan zie je overal groepen Kraanvogels. Soms een paar bij elkaar, maar vaak ook honderden. Prachtig om te zien en ook om te horen als ze weer eens luidkeels er van door gingen.

Het grote spektakelstuk begint zo rond vijf uur in de namiddag. Dan keren al die duizenden Kraanvogels weer terug naar de vennen in het hoogveengebied voor de nacht. Wij hadden weer bij de uitkijktoren aan de Moordam afgesproken. De toren zat al bomvol, maar het was mooi weer en dus zijn we met zijn allen buiten van het schouwspel gaan genieten met een prachtig ondergaande avondzon.

📷 *Mignon van den Wittenboer*

Nadat de zon achter de kim was verdwenen zijn we naar ons hotel gegaan, wat toch nog een half uurtje rijden was. Moe na een lange dag, maar wel zeer voldaan hebben we ook nog eens van een voortreffelijk diner genoten. Daarna hebben we nog provisorisch gelijst en we kwamen zonder er echt op uit te zijn geweest toch aan 58 soorten. O.a. een Zeearend, Blauwe Kiekendief, Klapekster en Witkopstaartmees. Voor de liefhebbers werd er door Leo, die altijd in is voor een spelletje, het bordspel Keezen op tafel gelegd, een soort 'Mens erger je niet', maar dan uitgebreider met kaarten erbij. Erg leuk, maar daarna wel snel naar bed, want de volgende dag moesten we om zes uur al weer in de auto zitten om de Kraanvogels te zien

vertrekken vanaf hun slaappleatsen. Gelukkig werd de klok deze nacht één uur teruggezet i.v.m. de wintertijd.

📷 *Martien van Dooren*

Zondagmorgen was het erg koud, het had een paar graden gevoren. Iedereen was op tijd op en om kwart voor zeven stonden we op de uitkijktoren van het Neustädtermoor in Wagenfeld om de prachtige berijpte hoogveen velden onder ons te aanschouwen. Na een aarzelend begin kwamen er grote groepen luid trompetterende Kraanvogels uit de vennen en moerassen naar boven en vlogen ons links en rechts om de oren. Enorm indrukwekkend om weer te zien. Om een uur of acht hadden we blauw van de kou, maar warm van binnen door zoveel schoons, genoeg gezien en gefotografeerd en gingen we terug naar ons hotel voor het ontbijt. Dat was net zo voortreffelijk als het diner daags tevoren.

📷 *Martien van Dooren*

Daarna moest er uitgecheckt worden en konden we weer vertrekken. Niet na eerst nog even een groepsfoto gemaakt te hebben met de Vogel-

wachtvlag er bij. De rest van de dag hebben we net als zaterdag besteed aan rondstruinen met de auto door het gebied op zoek naar Kraanvogels. De smalste en zanderigste wegen waren daarbij favoriet, omdat je daar overal veilig kunt stoppen. Wij zijn ook nog even naar het bezoekerscentrum in het Goldenstedter Moor geweest, van waaruit je mooie wandelingen in het veengebied kunt maken en na afloop koffie kunt drinken met boek-

weitgebak, een specialiteit van het gebied. Daar zagen we veel Kraanvogels hoog opschroeven in de lucht, thermiek zoekend om naar het zuiden te vertrekken. Om twee uur was het tijd om weer huiswaarts te keren. Wie zin had kon in La Place in Holten nog even stoppen om wat te eten. Daarna het laatste stuk richting Brabant om een zeer succesvol Kraanvogelweekend af te sluiten.

Martien van Dooren

Foto: Mignon van den Wittenboer

Broedvogelinventarisatie 2018

5 gebieden onderzocht, mooie resultaten

In het voorjaar van 2018 waren diverse leden van Vogelwacht Uden actief met het in kaart brengen van de broedvogels in diverse gebiedjes in ons werkgebied. Hieronder een samenvatting van de resultaten. Een uitgebreid verslag van alle BMP-tellingen is terug te vinden op de website van Vogelwacht Uden. [🔗](#)

Annabosje en de Wijstgronden

De broedvogels van het Annabosje en de Wijstgronden (73,8 Ha groot) zijn in kaart gebracht door Chris van Lieshout, Jan Verhoeven en Wil Verbossen. Tijdens de negen bezoeken die ze aan het gebied brachten deden ze 1265 waarnemingen van vogelsoorten in hun broedbiotoop verdeeld over 70 soorten. Na analyse van de telgegevens konden 345 territoria gedefinieerd worden van 52 soorten. Van achttien waargenomen soorten kon geen territorium vastgesteld worden. Van de 70 waargenomen soorten zijn er veertien (20%) die op de Rode lijst der Nederlandse broedvogels uit 2017 staan. Acht daarvan hadden ook daadwerkelijk een broedterritorium.

Opvallend waren de hoge dichtheden van Spotvogel, Bosrietzanger en Nachtegaal, in geen ander gebied binnen het werkgebied van de Vogelwacht Uden e.o. werden zulke hoge dichtheden gezien! Eerder zijn ook al inventarisaties geweest in dit mooie gebied. Tussen 1989 en 1998 hebben Jan Verhoeven en Henk van de Acker elk jaar geteld in een gebied dat, qua ligging, ongeveer gelijk is aan het huidige telgebied maar met een grootte van 24,1 hectare, ongeveer een derde van het huidige plot. Als we de tellingen van 1989 tot 1998 in het totaal bekijken en vergelijken met de tellingen uit

2018 dan is er een positieve balans: er zijn meer soorten nieuw of in dichtheid toegenomen (56%) dan dat er verdwenen zijn of in dichtheid achteruit gegaan zijn (36%), vijf soorten (8%) bleven in dichtheid min of meer gelijk. In totaal werden er, jaarlijks, tussen de 24 en 34 broedvogelsoorten gevonden. Een stuk minder dan de 52 dit jaar. Van de negen soorten die sinds de late jaren negentig verdwenen zijn, zijn de Zomertortel, Koekeek, Matkop, Wielewaal en Ringmus soorten die in Nederland als geheel een zeer grote achteruitgang laten zien in de afgelopen twintig jaar. Nieuw zijn met name de ganzen, plevieren, piepers, bosgebonden soorten en de vinken. Tussen de soorten die zijn toegenomen zitten meer specialistische soorten van riet en ruigtes (Roodborsttapuit, Spotvogel en Kleine Karekiet) evenals de gewone Vink.

Rond het Annabosje is het aantal territoria van de Roodborsttapuit toegenomen. 📷 John Hermans

In 2006 werd het gebied ook (professioneel) geïnventariseerd op broedvogels maar het gebied toen besloeg maar een derde van het nu geïnventariseerde gebied, er werden minder bezoeken

afgelegd en al helemaal geen avondbezoeken en bovendien werd er minder tijd besteed per bezoek/Ha.. Er zijn toen 28 broedvogelsoorten aangetroffen maar er zijn vijf soorten niet geteld die er zeker gebroed moeten hebben, dus 33 in totaal. Deze twee inventarisaties zijn echter om verschillende redenen moeilijk met elkaar te vergelijken en waar we dus niet te veel conclusies aan kunnen / moeten verbinden.

Sinds de jaren negentig lijkt er dus een positieve trend te zijn voor de broedvogels in het Annabos en omliggende Wijstgronden. De inspanningen dit jaar door de drie vrijwilligers en de geboekte resultaten laten zien dat dit een goede, nieuwe nulmeting is voor het gebied dat de komende jaren zich verder kan ontwikkelen als natuurgebied.

Bedafse Bergen en Bedafse bergen NW

De broedvogels van de Bedafse Bergen zijn dit voorjaar in kaart gebracht door Martien van Dooren, Ton ter Heerd, Wolter Brongers en Arend Vermaat. In het totaal zijn er 21 tellingen gedaan in deze gebieden, werden er in totaal 4444 waarnemingen gedaan van vogelsoorten (en zoogdieren) in hun broedbiotoop, verdeeld over 74 vogelsoorten. Na het analyseren van alle gegevens konden uiteindelijk 1110 territoria vastgesteld worden van 54 soorten. Van 20 soorten kon geen territorium gedefinieerd worden.

Een deel van het gebied is enige jaren geleden al geteld. Het gaat om het gebied Bedafse bergen NW, dit is een gebied ter compensatie ingericht voor de natuurwaarden die verloren gingen bij de aanleg van de A50.

Van de 74 waargenomen soorten zijn er zestien die op de Rode lijst der Nederlandse broedvogels uit 2017 staan. Acht daarvan hadden ook daadwerkelijk een broedterritorium. Als we de resultaten van deze inventarisatie vergelijken met de resultaten van de inventarisatie van 2014 in het toen ook geïnventariseerde deel, dan is in grote lijnen het volgende te zien: Er zijn vier nieuwe

soorten, maar er zijn ook zes soorten verdwenen. Dichtheden nemen in het algemeen toe, maar dat kan een waarnemerseffect zijn. We kunnen de soorten die tijdens beide inventarisaties een of meerdere territoria hadden met elkaar vergelijken en beoordelen of ze in dichtheid zijn toegenomen of zijn afgenomen. Vooral de Bonte Vliegenvanger laat een enorme toename zien, de landelijke en provinciale trend is trouwens ook stijgend. Ook de Boomklever neemt toe met de trend mee. De grootste afname is bij de Huiszwaluw te zien, maar dit komt doordat de kolonie zich tot net buiten het gebied heeft verplaatst. De Roodborsttapuit gaat, tegen de landelijke trend in, hier achteruit.

De Huiszwaluwkolonie bij de Bedafse bergen heeft zich grotendeels verplaatst naar een nieuwe locatie buiten het telgebied.. 📷 Marc Gottenbos

Goorse bossen

Liefst acht vrijwillige vogelaars gingen op pad in de Goorse bossen op de gemeentegrens van Veghel (Meerijstad) en Uden (196.8 Ha groot), om alle voorkomende broedvogels te tellen. Hans van de Heuvel, Koos Doorten, José Escher, Theo Peters, Simone Schraven, Ria de Vent, Bart Gras en Leo Ballering waren de fanatieke tellers in dit gebied. Het grootste deel van het telgebied bestaat uit een oud stuifzandgebied waarop gemengde bossen staan, die voornamelijk in particuliere handen zijn en verder landbouwgebied dat doorsneden wordt door de Leijgraaf en waarlangs een ecologische verbindingzone loopt die twee uitlopers heeft in de richting van Uden.

In het totaal zijn er 30 tellingen gedaan, gemiddeld tien tellingen per deelgebied, wat precies de

aanbevolen hoeveelheid bezoeken is. Van 87 verschillende vogelsoorten werden in totaal 4089 waarnemingen gedaan in hun broedbiotoop. Van de 87 waargenomen soorten zijn er negentien (21,8%) die op de Rode lijst der Nederlandse broedvogels uit 2017 staan. Vijftien daarvan hadden ook daadwerkelijk een broedterritorium, acht daarvan namen in dichtheid toe, ten opzichte van de inventarisatie in 2012 in hetzelfde gebied. Vier soorten namen in dichtheid af. In totaal zijn 921 territoria gedefinieerd van 69 soorten, dat is gemiddeld 468 per kilometerhok. Van achttien waargenomen soorten kon geen territorium gedefinieerd worden.

De Blauwborst is één van de nieuw verschenen broedvogelsoorten bij de Goorse bossen.

📷 Willy van Lanen

In 2012 is ditzelfde gebied ook geïnventariseerd op broedvogels, volgens dezelfde methodiek en deels door dezelfde tellers. Toen werden ook dertig bezoeken gebracht verdeeld over 72 uur. Toen werden er 90 soorten waargenomen waarvan 26 zonder territorium, in totaal zijn er voor die 64 soorten met een territorium, 802 territoria gedefinieerd. In 2018 werden 87 soorten gezien waarvan 19 zonder territorium. Van de 69 soorten met een territorium (+ 7,8%) zijn er 921 territoria gedefinieerd (+ 14,8%).

Sinds 2012 zijn er acht nieuwe broedvogelsoorten (dus met een territorium) bijgekomen. Tijdens de inventarisatie van 2012 zijn de Boerenzwaluw, Zwarte Roodstaart, Appelvink en Rietgors wel waargenomen maar het aantal en de aard van de waarnemingen was toen onvoldoende om een

territorium toe te wijzen, in 2018 kunnen ze wel als broedvogel geteld worden.

Verschenen soort	Verdwenen soort
Soepeend	Grote Canadese Gans
Koekoek	Turkse Tortel
Ransuil	Steenuil
IJsvogel	Bosuil
Boerenzwaluw	Witte Kwikstaart
Graspieper	Braamsluiper
Blauwborst	Fluiter
Zwarte Roodstaart	
Vuurgoudhaan	
Bonte Vliegenvanger	
Appelvink	
Rietgors	

Naast de spectaculaire stijging (+ 14,8%) van het aantal territoria bij gelijk aantal waarnemingen en in minder tijd zien we ook dat er meer broedsoorten nieuw waren (12) of toenamen in dichtheid (32, samen in totaal 59,5%) dan dat er verdwenen (5) of afnamen in dichtheid (18, samen totaal 31,1%). Slechts zeven soorten bleven precies gelijk in dichtheid (9,5%). De broedvogelstand in het onderzochte gebied laat dus een behoorlijk positieve trend zien. Onder de soorten die een grote toename in het aantal territoria laten zien zijn de Kleine Karekiet, Roodborsttapuit en de Gele Kwikstaart, typische soorten die in de ecologische verbindingszone langs de Leijgraaf voorkomen. Het lijkt er dan ook op dat deze zone zich goed aan het ontwikkelen is t.o.v. 2012, toen deze net was aangelegd. Maar het zou nog beter kunnen als het huidige beheer een beetje wordt aangepast. Nu werd/wordt er midden in het broedseizoen drukbegrazing door schapen ingezet wat een negatieve invloed heeft op grondbroeders en wordt in de winter het riet op de meeste plaatsen rigoureus gekapt. Ook worden, voor de vogels, waardevolle planten als distels uit de zone verwijderd. Dit zijn belangrijke zaadleveranciers voor veel vogels als Putter en Groenling.

Melven

In het voorjaar van 2018 hebben Jan van den Til-laart en Wiliam van der Velden het waterwinge-bied Het Melven ten oosten van Veghel geteld. Precies datzelfde deel is in de jaren negentig acht jaar achter elkaar door dezelfde tellers geteld en dat levert dus prachtig vergelijkingsmateriaal op waardoor we een analyse kunnen maken over hoe de vogelstand zich ontwikkeld heeft.

In het totaal zijn er dit jaar negen tellingen, iets minder dan de aanbevolen tien tellingen. In het totaal zijn er 1292 waarnemingen gedaan van vogelsoorten in hun broedbiotoop, verdeeld over 55 soorten. Van de 55 waargenomen soorten zijn er vier (7%) die op de Rode lijst der Nederlandse broedvogels uit 2017 staan. Daarvan had alleen de Matkop ook daadwerkelijk een broedterritorium.

De Matkop is de enige broedvogelsoort in Het Melven die op de Rode lijst is opgenomen.

 Marc van Els

In totaal zijn 379 territoria gedefinieerd van 40 soorten. Van vijftien waargenomen soorten kon dus geen territorium gedefinieerd worden. Tussen 1992 en 1999 hebben dezelfde tellers als dit jaar precies hetzelfde gebied ook gekarteerd. Gemiddeld werden er in de negentiger jaren, 307 territoria gevonden en 46 verschillende broedvogelsoorten gevonden. Daarmee vergeleken lijken het aantal territoria in de huidige telling nog positief maar valt het aantal broedvogelsoorten tegen. Er lijkt echter, in die reeks van acht tellingen een leercurve te zitten en als we de eerste drie jaar buiten beschouwing laten, werden er gemiddeld 369 territoria en 50 soorten gevonden. Daarmee

vergeleken steekt de huidige telling, qua aantal broedvogelsoorten, magertjes af. Als we de tellingen in de negentiger jaren als een cluster beschouwen dan kunnen we iets zeggen over de ontwikkelingen van de vogelstand in het gebied. In de analyse van hieronder is 2018 afgezet tegen het gemiddelde aantal territoria van de zes teljaren in de jaren negentig. In 2018 zijn er zes (9,1%) nieuwe soorten gezien en van twintig (30,3%) broedvogelsoorten nam de dichtheid toe ten opzichte van de tellingen in de jaren negentig. Zes (9,1%) soorten bleven ongeveer gelijk in dichtheid. Acht broedvogelsoorten (12,1%) namen in dichtheid af en maar liefst 26 soorten (39,4%) zijn er verdwenen. In totaal zijn er dus meer soorten verdwenen en achteruitgegaan (34 / 51,5%) dan er nieuw bijgekomen of toegenomen (26 / 39,4%). In veel gebieden die de laatste jaren geïnventariseerd zijn, is er een positieve balans ten opzichte van eerdere tellingen: meer soorten nieuw en/of toegenomen dan verdwenen en/of afgenomen. In 2011 is, door andere tellers, een iets groter gebied geteld maar als daarvoor gecorrigeerd wordt dan zijn er toen 53 soorten en 445 territoria gevonden, een heel verschil met de huidige telling (40 broedsoorten, 379 territoria). In totaal zijn er 56 soorten broedvogels (met territoria) gezien over beide tellingen 2011 en 2018. In 2018 zijn er drie (5,4%) nieuwe soorten gezien en van twaalf (21,4%) broedvogelsoorten nam de dichtheid toe ten opzichte van eerdere tellingen. Negen (16,1%) soorten bleven ongeveer gelijk in dichtheid. Zestien broedvogelsoorten (28,6%) namen in dichtheid af en ook zestien soorten (28,6%) zijn er verdwenen. In totaal zijn er dus meer soorten verdwenen en achteruitgegaan (32 / 57,1%) dan er nieuw bijgekomen of toegenomen (25 / 44,6%). Zoals eerder gezegd, in veel gebieden die de laatste jaren geïnventariseerd zijn, is er een positieve balans ten opzichte van eerdere tellingen: meer soorten nieuw en/of toegenomen dan verdwenen en/of afgenomen.

Leo Ballering en Arend Vermaat

Voor u gelezen

Rechter verbiedt opnieuw schieten Smienten in Zuid-Holland

De Rechtbank in Den Haag heeft, net als vorig jaar, geoordeeld dat er voorlopig geen afschot van Smienten mag plaatsvinden in Zuid-Holland. Vogelbescherming Nederland en de Natuur en Milieufederatie Zuid-Holland (NMZH) maakten eerder bezwaar tegen dit voornemen van de provincie. Smienten zijn kleine eenden die overwinteren in ons land. Al jarenlang zien we de aantallen van deze eend slinken.

De provincie Zuid-Holland besloot in november 2017 het doden van Smienten toe te staan, vanwege de schade die de eenden aan de landbouw toe zouden brengen. Tegen het afschieten van de eenden bestaat veel weerstand. Ruim tienduizend mensen stuurden protestmails naar Provinciale Staten tegen dit geplande afschot. De bestuursrechter oordeelde destijds dat de onderbouwing van het besluit van de provincie twijfelachtig is en het afschieten van de Smienten de slinkende populatie verder in gevaar kan brengen. In afwachting van de beslissing van de provincie op de bezwaren van de natuurorganisaties werd afschot verboden.

De rechtbank oordeelt nu dat de provincie de gebreken die de rechter constateerde in de uitspraak van vorig jaar nog niet heeft hersteld. Daardoor bestaat er nog steeds geen goed beeld van de invloed van het afschot op de staat van instandhouding van de Smient. Daarbij heeft Sovon de staat van instandhouding van de Smient als (matig) ongunstig beoordeeld. Als gevolg van de uitspraak mag er geen afschot plaatsvinden in afwachting van het verdere verloop van de be-

roepsprocedure van de natuurorganisaties. Vogelbescherming en de NMZH zijn zeer verheugd met deze uitspraak.

Geen afschot van Smienten

De uitspraak volgt op een beroep van deze zomer, van Vogelbescherming en de NMZH samen met lokale natuurorganisaties, tegen de beslissing van de provincie na de bezwaren van de natuurorganisaties. De uitspraak pakt gelukkig gunstig uit voor de Smienten. In september is er ook al een uitspraak van de rechtbank in Noord-Holland geweest, waardoor ook in die provincie geen afschot van Smienten plaats mag vinden.

Smient 📷 Marc Gottenbos

Eerst de weidevogels, dan de Smienten de dupe

Eerder sprak Fred Wouters van Vogelbescherming zich al uit; "Vogels schiet je niet af, soorten waar het niet goed mee gaat schiet je al helemaal niet. Smienten eten gras dat bedoeld is voor koeien, maar de huidige landbouwpraktijk laat te weinig ruimte voor natuur op het platteland. In de zomer zijn weidevogels de dupe, in de winter de Smient.

Dat kan niet en Vogelbescherming is dan ook blij dat de rechter heeft geoordeeld dat de Smienten voorlopig niet mogen worden geschoten.” Smienten overwinteren in groten getale in Nederland. Daarmee heeft Nederland een belangrijke functie voor de populatie, die na de eeuwwisseling fors is afgenomen. Om die reden zijn Vogelbescherming en de NMZH, mede namens een groot aantal andere organisaties, van mening dat het ontoelaatbaar is om Smienten te doden.

Smienten verdienen een warm welkom

Ook Susanne Kuijpers van de NMZH toonde zich opgelucht. Zij liet eerder al weten dat Zuid-Holland juist trots moet zijn op het feit dat Smienten, overigens erg mooie vogels, bij ons komen overwinteren. “Ze verdienen een warm welkom en geen schot hagel.”

Uit: Persbericht Vogelbescherming, 13-11-2018

Alleen stevige maatregelen kunnen uitsterven van nog meer vogelsoorten in Nederland voorkomen

De afgelopen eeuw zijn er negen vogels uitgestorven als broedvogel in Nederland. Zeker een tiental staan op het punt om op korte termijn uit ons land te verdwijnen. Uit het boek *Bedreigde vogels in Nederland* blijkt de belangrijkste reden hiervoor de vernietiging van leefgebieden en het verdwijnen van insecten te zijn.

Het boek laat echter ook zien dat het tij te keren is als er niet langer getreuzeld wordt. Het boek *Bedreigde vogels in Nederland* verschijnt vandaag, het eerste exemplaar wordt vanmiddag overhandigd aan Jan Terlouw.

Het boek *Bedreigde vogels in Nederland*

Het boek *Bedreigde Vogels in Nederland* laat zien dat de veranderingen in ons land van de afgelopen decennia enorme effecten op de vogelbevolking hebben gehad. In vrijwel alle leefgebieden,

van het stedelijk gebied tot moeras, hei en duin, zijn veel soorten in aantal achteruit gegaan, uitgestorven of staan op het punt uit te sterven. Het meest dramatisch is de situatie in het boerenland. Het hele agrarische deel van Nederland is sinds de jaren vijftig van de vorige eeuw op de kop gegaan. Als gevolg van ruilverkavelingen en rationalisering in de landbouw zijn duizenden kilometers houtwallen opgeruimd, vrijwel al het kruidenrijk grasland omgezet in raaigras en sloten dichtgegooid en werd de grondwaterstand vaak drastisch omlaag gebracht. Daarbij nam de vee-stapel toe, maakten gewassen als rogge en gerst plaats voor mais en deden kunstmest en pesticiden hun intrede. Als gevolg hiervan zijn vrijwel alle vogels die afhankelijk zijn van het boerenland bedreigd. Hun levensbasis is uitgehold: het bodemleven is gedecimeerd en waar zijn de bloemen, bijen, vlinders en vele andere insecten gebleven.

Het boek geeft adviezen hoe we het tij kunnen keren

Met een reeks generieke maatregelen, zoals het terugdringen van het gebruik van pesticiden en gerichte maatregelen op landschapsniveau is volgens het boek de negatieve trend te keren. Daarbij gaat het deels om lange termijn maatregelen, zoals het terugbrengen van dynamiek in moerasen, maar ook hele eenvoudige en direct uitvoerbare maatregelen. Bijvoorbeeld het creëren van bloemrijke stroken langs akkers en flauwe oevers bij sloten.

Zomertortel op het punt van uitsterven

Hoofdauteur Robert Kwak van Vogelbescherming Nederland geeft aan dat zonder verdergaande maatregelen er de komende decennia meerdere vogelsoorten in ons land dreigen uit te sterven. Kwak: "Grote kanshebber om de eerstvolgende te zijn is de Zomertortel". Een kleine duif die overwintert in Afrika en in Europa broedt. De soort is sinds jaren vijftig van de vorige eeuw met meer dan 90% achteruitgegaan. Die achteruitgang zette zich de afgelopen tien jaar versneld voort. Kwak: "Maar ook weidevogels, zoals de nationale vogel de Grutto, dreigen met ongewijzigd beleid uit te sterven of nog in minimale aantallen in enkele reservaten te overleven".

Toch is Kwak niet alleen maar pessimistisch: "We laten in het boek zien dat er heel veel verbeterd kan worden. Alleen we moeten niet langer treuzelen en ons niet alleen op natuurgebieden richten. Ook, of misschien wel juist, in de stad en in het boerenland kunnen we successen behalen. Daar kunnen we met gerichte maatregelen een basis-kwaliteit voor natuur realiseren waardoor hele gewone vogelsoorten als zwaluwen en leeuweriken voor ons land behouden blijven".

Uit: Persbericht Vogelbescherming, 7-11-2018

Opeens Barmsijzen, en niet zo weinig

Ging vorig jaar het barmsijzenalarm af, ook winter 2018/19 lijkt er wat moois te gaan gebeuren. Be-

gin november verschenen er in ieder geval opvallende groepen barmsijzen. Hoogstwaarschijnlijk gaat het vooral om de in het noorden broedende Grote Barmsij.

Trektellers blij

Gewoonlijk zit het er na de eerste week van november wel zo'n beetje op voor de meeste trek-tellers, zeker in het binnenland. Maar dit jaar 'zou november wel eens langer kunnen gaan duren'. Aldus de tellers van de Lemerberg (Overijssel), waar vandaag na een paar stille uurtjes plotseling groepjes van enkele tientallen Barmsijzen verscheen, in totaal 356. Ook elders was het vandaag raak, met de 855 bij het Groningse Muntendam als voorlopig record.

Grote Barmsij Mark van Els

Begin van een trek golf

We staan zo te zien nog aan het begin van de trek golf. Als je op het kaartje van trektellen.nl kijkt, met de resultaten van de eerste acht dagen november, zie je nog een zwaartepunt in het noordoosten van het land. Maar dat kan binnen enkele dagen anders liggen, zo weten we uit het verleden. Met de snelheid waarmee de barmsijzentrein

over het land kan rollen, zijn ze heel spoedig overal te verwachten.

Vanuit het niets?

Zo'n trek golf verschijnt natuurlijk niet vanuit het niets. Wie de site in de gaten hield waar de telresultaten van Falsterbo (zuidpunt Zweden) worden bijgewerkt, zag het al aankomen. Tot nu toe passeerden daar al bijna 5500 barmsijzen, anderhalf maal het langjarige gemiddelde voor een heel najaar (1973-2017). Zo'n 2100 passeerden er in twee dagen tijd. Ook elders in Noord-Europa blijken de barmsijzen grote trekdrang te vertonen. Dat belooft nog wat...

Uit: SOVON nieuws, 8-11-2018

Opmerking: Wij zagen op 11 november bij de 3 Vennen al verschillende groepen Barmsijzen, samen met Kruisbekken. (John Hermans)

Over Raven en mensen

Al sinds de oertijd maken Raven deel uit van de Nederlandse geschiedenis. Ze werden in de loop der tijd vereerd of juist gehaat. Raven waren hier decennia lang verdwenen, maar nu hebben we ze gelukkig weer terug! We hervatten ons gezamenlijke verhaal.

De reusachtige Raaf, met zijn spanwijdte van 130 cm (!), is terug in Nederland. Mogen we dat zeggen als er weer 125 stelletjes zijn? Het ene na het andere natuurgebied komt met het goede nieuws van een broedpaar. Dit magnifieke dier mag weer bijdragen aan het evenwicht in de natuur.

Domme fout

De terugkeer van de Raaf herstelt een domme fout. Hij was namelijk verdwenen uit Nederland. Nul broedparen meer over. Wij, mensen, doodden iedere raaf, tot de allerlaatste toe. Door de eeuwen heen hadden we onze redenen:

- De Raaf was voor christenen in de Middeleeuwen immers de belichaming van de duivel en de zonde. Hij pikte ogen uit en stond voor het

kwaad dat mensen verblindt. En zwart, dus duidelijk een voorbode van de dood.

- De Raaf was een lijkenpikker. Ten tijde van oorlog bedoelden we daarmee geen kadavers van herten of paarden, maar de lichamen van gesneuvelden die te lang op het slagveld lagen. Dat zette kwaad bloed.
- De Raaf verspreidde de pest. Inmiddels weten we dat dat rattenvlooiën waren, maar destijds was dat onbekend.
- De Raaf was een vermeend concurrent voor jagers, die hun Fazanten en Hazen wilden beschermen. (Huh? Dat vonden we niet allemaal een echte reden om ze te doden, maar we hadden zo de gewoonte.)

Succes! Alle Raven dood

In 1928 was het zover. Succes! Het was gelukt om alle Raven uit te roeien. Goed zo, uitgestorven, geen last meer van.

Maar kort daarna kwam het berouw. Tijden zijn veranderd. Nederland heeft nauwelijks nog plek voor 'echte' natuur en wat er is willen we graag behouden. De hele voedselketen hoort daarbij, inclusief kadavers en grote aaseters zoals de Raaf. Dus hebben we Raven uitgezet, in de hoop dat ze wederom aarden. Zou het? Het begin was er in 1976: een broedgeval.

Raaf 📷 Marc Gottenbos

Een kadaver is een natuurgebiedje

Nu, ruim 40 jaar later, komt er schot in de zaak en verwelkomen we de Raven blij. Waar ze voorkomen laten we zelfs weer grote kadavers voor ze liggen. Fantastisch, want een dood dier is een klein natuurgebiedje op zichzelf. Ontelbare microben, kleine diertjes, insecteneters en grotere aaseters zijn ervan afhankelijk en krijgen weer een kans, zelfs de Zearend.

Ondertussen in IJsland

Helaas zijn Raven nog niet in heel Europa welkom. Veel Noord-Europese landen delen onze haat-liefde verhouding met de Raaf, maar in IJsland worden ze anno 2018 nog steeds gedood. Dögg Matthíasdóttir, medewerker van Birdlife IJsland licht toe hoe dat komt: "Meer dan 3.000 Raven worden jaarlijks afgeschoten om de vermeende schade die ze aanrichten op bijvoorbeeld eiderboerderijen. De Raaf is daarom één van onze prioriteiten." In IJsland vullen ze dekbedden en kussens met dons van eiders. Voor het totaalbeeld: er zijn in IJsland zo'n 2.500 Ravenbroedparen.

Wat zal ons nageslacht denken?

Terug naar Nederland, dat op de goede weg lijkt. Durven we hopen dat het type wilde natuur waarin Raven onmisbaar zijn, behouden blijft voor het nageslacht? Dan rijst wel de vraag wat die kinderen van onze kinderen op hun beurt denken over Raven. Zullen ze onze inspanningen wel waarderen?

Kansloos is dat gelukkig niet, want vaak in onze geschiedenis vonden we Raven juist gaaf. Lang voor het christendom, ten tijde van de Germanen bijvoorbeeld, hadden Raven de gave van het waarzeggen en boden garantie op vruchtbaarheid en overwinning in de strijd. IJzersterk argument voor bescherming toch? Of toch blijven inzetten op natuur- en milieueducatie?

Uit: Bericht Vogelbescherming, 18-10-2018

Natuurbeschermers boos op Frankrijk om afschieten weidevogels

Natuurorganisaties in Nederland en België maken zich zorgen over de beslissing van de Franse overheid om het jachtverbod op de Grutto met één jaar te verlengen, tot 2020. Dit betekent dat het vanaf dan mogelijk weer is toegestaan om Grutto's af te schieten. "En dan te bedenken dat in Nederland en België heel veel geld wordt uitgegeven om de vogels juist te beschermen", zegt Hendrik Moeremans van Natuurpunt in België. Tot nu toe is het jachtverbod op de Grutto in Frankrijk twee keer met vijf jaar verlengd en is het al tien jaar verboden om op de vogel te jagen. Volgens Moeremans komen er sterke signalen uit Frankrijk dat het jachtverbod vanaf 2020 wordt opgeheven. "Er is daar een heel sterke jagerslobby."

Ook zorgen over de Wulp

Moeremans maakt zich niet alleen zorgen over de Grutto, maar ook over een andere weidevogel, de Wulp. "Op die vogel mag in Frankrijk niet geschoten worden, behalve in de kustregio. En dat is juist het ironische aan dit verhaal want Wulpen gebruiken juist die kustregio voor hun trek en om zich te oriënteren om de route naar het zuiden te vinden." Ook Vogelbescherming Nederland vindt het een zorgelijke ontwikkeling. "De overheid heeft dit najaar negen miljoen beschikbaar gesteld voor de bescherming van weide- en akkervogels. Ook in Vlaanderen is dit jaar 800.000 euro uitgegeven. Het is dus frustrerend om te zien dat in Frankrijk, tien meter over de Belgische grens, een lokvogel staat om wulpen neer te kunnen schieten", zegt Marc Scheurkogel. Afgelopen zomer trok de Nederlandse Vogelbescherming al aan de bel over het Franse voorstel, want het gaat slecht met de weidevogels. En nu nemen de zorgen in België dus ook toe. "Sinds 1990 neemt de populatie Wulpen elk jaar met zo'n vijf procent af. Voor de Grutto is het nog nijpender", zegt Scheurkogel.

'Een uit de hand gelopen hobby'

Moeremans kan het niet uitleggen aan de mensen die helpen de vogels in België en Nederland te beschermen. "Hier in België, en dat geldt ook voor Nederland, overtuigen we boeren om maatregelen te nemen voor weidevogels. Als mensen overtuigd worden om mee te werken, is het belangrijk dat die resultaten er ook zijn. Nu hebben we het gevoel dat het zinloos is." Hij vindt het vooral moeilijk uit te leggen, omdat er niet echt een reden is waarom Franse jagers de vogels willen afschieten. "Er is geen nood aan populatiebeheer, het is ook niet zo dat ze veel geconsumeerd worden of dat het een lokale specialiteit is. Het is moeilijk anders te zien dan een uit de hand gelopen hobby."

Uit: Bericht NOS, 14-11-2018

2018: Minder weidevogels, uilen stabiel

Balans laat wisselend beeld zien bij boerenlandvogels

Jaarlijks beschermen zo'n 1.200 vrijwilligers de Brabantse weidevogels en uilen. Samen met boeren en erfgenamen wordt gewerkt aan broed- en voedselgelegenheid. De eerste balans over 2018 kan worden opgemaakt en laat een wisselend beeld zien bij de boerenlandvogels

De eerste balans over 2018 laat zien dat de Brabantse weide- en akkervogels wederom een zwaar seizoen achter de rug hebben. Met name van de Kievit konden veel minder legsels (-450) worden beschermd. Ook bij de Scholekster (-40) en Grutto (-40) liep het aantal legsels terug. De Wulp nam juist licht toe (+10). In totaal werden ruim 4.300 legsels door vrijwilligers opgespoord en waar nodig beschermd. Zoals al langer bekend is, ligt het probleem in de achteruitgang van weidevogels bij de slechte kuikenoverleving en niet bij het nest-succes. Kuikens hebben onvoldoende dekking en voedselmogelijkheden in onze landbouwgebieden. Hierdoor verhongeren ze of vallen ze ten prooi aan roofdieren. Samen met agrarische collectieven wordt er in een aantal gebieden geïnves-

teerd in betere kuikenomstandigheden. Dat gebeurt met akkerranden, kruidenrijk grasland en plasdras. In deze regio's herstellen de weidevogels wel en keren kritische soorten als Slobeend, Steltkluut en Kemphaan weer terug.

Veel verlate broedsels bij de Steenuil in 2018. Mogelijk speelt de droogte hierbij een rol.

 Willy van Lanen

Hoewel sommige uilen in 2018 al vroeg begonnen met broeden, kwam halverwege het broedseizoen naar voren dat er ook veel verlate broedsels waren. De extreme droogte kan hierbij een rol gespeeld hebben. Want droogte betekent over het algemeen minder voedsel. Normaal hebben de Steenuilen gemiddeld de laatste week mei hun jongen en de Kerkuilen ongeveer de eerste week juni. Dat bleek dit jaar niet zo te zijn. Op veel plaatsen bleken de uilen in die maanden juist nog op de eieren te zitten. Lokaal grote verschillen dus. Voor de uilen laten de eerste ingevoerde gegevens van de kastcontroles een vergelijkbaar beeld zien als in 2017. Het aantal broedgevallen bij de Steenuilen zal ruimschoots boven de 1.000 uit komen en bij de Kerkuil zijn dat er vermoedelijk ruim 400.

Aan het einde van dit jaar kan pas de echte balans worden opgemaakt van het beschermingsseizoen. Daarna zullen traditioneel de jaarverslagen opgemaakt worden die verspreid worden onder alle betrokkenen.

Uit: Nieuws Brabants Landschap, 12-10-2018

2018: het jaar van de Huiszwaluw zeer succesvol in ons werkgebied!

Zwaluwen
werkgroep

Wat heeft het jaar van de Huiszwaluw opgeleverd in Uden?

Naar aanleiding van het jaar van de Huiszwaluw heeft de Zwaluwenwerkgroep van Vogelwacht Uden het initiatief genomen om iets extra's te doen voor de Huiszwaluwen.

De Huiszwaluw, welke een koloniebroeder is, gaat sinds de jaren '70 fors in aantal achteruit. Op de Rode Lijst van bedreigde Nederlandse broedvogels wordt de Huiszwaluw aangemerkt als gevoelig. Ook in onze omgeving is de Huiszwaluw een soort welke steeds zeldzamer is geworden. De oorzaken van de achteruitgang in Nederland zijn divers. Huiszwaluwen bouwen hun nestkommen van klei onder overstekken van huizen, stallen en onder bruggen. Door de moderne woningbouw ontbreken deze overstekken en als ze er al wel zijn is het gebruikte plaatmateriaal vaak zo glad dat aanhechting van nesten onmogelijk is. Daarnaast zijn door pesticidegebruik, schaalvergroting en intensivering van de landbouw insecten enorm in aantal afgenomen. Duidelijk mag zijn dat een insecteneter bij uitstek als de Huiszwaluw daar de dramatische gevolgen van ondervindt. Omdat de populaire Huiszwaluwen onder druk staan hebben we als Zwaluwenwerkgroep van Vogelwacht Uden het initiatief genomen om te proberen de schaarse broedkolonies te behouden c.q. uit te breiden. Het verbeteren van het leefgebied van de Huiszwaluwen en de insecten die ze als voedsel nodig hebben is iets dat vooral de verantwoordelijkheid van de gebruikers van het agrarisch gebied is. Waar zouden we dan als Zwaluwenwerkgroep de

Huiszwaluwen kunnen helpen om deze te behouden en/of de broedkolonies uit te breiden.

Op diverse locaties hebben we afgelopen jaren vele kunstnesten aangebracht omdat het vinden van geschikt nestmateriaal steeds moeilijker wordt. Ook hadden we de ervaring dat door de slechte samenstelling van de beschikbare klei en aanhoudende droogte natuurlijke nesten vaak al tijdens het broedseizoen van gevels loslieten en met jongen en al naar beneden vielen. Mede om die reden zijn er op enkele plekken modderplaat- sen gecreëerd met geschikt bouw materiaal als leem en klei. Op een drietal locaties in onze gemeente was er nog een redelijke kolonie Huiszwaluwen aanwezig. Een uitbreiding van een bestaande kolonie zou naar alle waarschijnlijkheid makkelijker te realiseren zijn dan dat er zich ergens een geheel nieuwe kolonie zou vestigen. Om die reden hebben we het plan opgevat om in de buurt van de bestaande kolonies extra huisvesting te creëren in de vorm van huiszwaluwtilen.

De huiszwaluwtil aan de Raktweg in Uden.

📷 *Martien van Dooren*

In de winter van 2018 werden door leden van de Zwaluwenwerkgroep tientallen kunstnesten vervaardigd. Daarnaast kon de bouw van de tillen zelf uitbesteed worden aan één van de leden die een eigen timmerbedrijf heeft. In Februari 2018 zijn er na veel voorbereidingen en vele vrijwilligersuren een drietal huiszwaluwtilen geplaatst.

De huiszwaluwtil aan de Lage Burchtweg in Uden. 📷 *Martien van Dooren*

De huiszwaluwtil bestaat uit een zware fundering, een geconstrueerde zes-zijdige stalen kolom met houten constructie waartegen een aantal nestkommen is gemonteerd. Om de Huiszwaluwen nieuwsgierig te maken hebben we vanaf eind april gedurende de gehele dag met een interval de zang van de Huiszwaluw afgespeeld.

Heeft onze inspanning nu nog resultaat opgeleverd?

Ja hoor, onze inspanning is rijkelijk beloond! Per locatie hebben we de volgende resultaten kunnen boeken.

Locatie 1: In 2017 was hier een kolonie aanwezig van zeven nesten onder de overstek van het woonhuis. In 2018 hebben we 25 bewoonde nesten mogen tellen, waarvan vier zelfbouwnesten tegen het woonhuis, vijf broedsels in een kunstnest tegen het woonhuis en zestien broedsels in de nieuwe huiszwaluwtil.

Locatie 2: In 2017 telden we hier veertien bewoonde nesten. In 2018 51 bewoonde nesten,

waarvan 20 broedsels in zelfbouwnesten, zeventien in kunstnesten tegen het woonhuis en veertien broedsels in de huiszwaluwtil.

Locatie 3: In 2017 was hier al een kolonie van negen bewoonde nesten tegen het woonhuis. In 2018 breidde dit zich uit naar zestien bewoonde nesten, waarvan negen broedsels in zelfbouwnesten en zeven broedsels in kunstnesten tegen het woonhuis. Op deze locatie is de huiszwaluwtil veelvuldig bezocht door de oudervogels en ook de jonge vogels, maar is er nog geen broedgeval geweest.

De huiszwaluwtil aan de Lage Burchtweg in Uden en de til in Odiliapeel.

📷 *Martien van Dooren*

Al met al mogen we concluderen dat het aantal broedsels van 30 in 2017, mede door het plaatsen van de huiszwaluwtilen en kunstnesten in 2018 steeg naar 92 broedsels en daarmee dus fors hoger is geworden.

*Chris van Lieshout
Mignon van den Wittenboer*

Resultaten in de rest van het werkgebied van de Zwaluwenwerkgroep

Hierboven is al aangegeven dat het plaatsen van kunstnesten en huiszwaluwtillen op de drie locaties in Uden tot een mooie toename van het aantal broedsels heeft geleid. Uden is echter niet de enige gemeente waar de Zwaluwenwerkgroep van Vogelwacht Uden e.o. actief is. De veertien leden van deze werkgroep controleren ook de kolonies in Zeeland, Nistelrode, Loosbroek, Heeswijk-Dinther, Veghel, Mariaheide, Boekel en Zijtaart. Niet in iedere plaats gebeurt dat even consequent maar van een aantal locaties zijn er meerjarige reeksen beschikbaar waar meer aan af te lezen is.

Loosbroek

Voor Udense Vogelaars misschien niet direct het meest voor de hand liggende dorp om te gaan vogelen, Ad Geenen houdt hier echter al jaren de populatie Huiszwaluwen in de gaten. In 2014 werd tijdens een grote actie van de Zwaluwenwerkgroep Loosbroek meegenomen in het onderzoek en werden hier vier nesten gevonden. In de jaren daarna steeg dit -ook door plaatsing van kunstnesten- tot achttien nesten in 2017. Ook in 2018 waren hier nog vijftien nesten aanwezig, een prima resultaat dus.

Vorstenbosch

Vorstenbosch mag wel de successtory van de Zwaluwenwerkgroep genoemd worden. In 2014 telden Ad Geenen en Willy van Lanen hier 66 nesten. Dit aantal kelderde in 2015 naar 43, waarbij opgemerkt werd dat de nesten vaak tijdens het broedseizoen al van de gevel vielen. Reden voor beide heren om hun netwerk hier in te zetten en bewoners te bewegen nesten vooral met rust te laten en liefst nog een aantal kunstnesten bij te hangen. Die aanpak bleek succesvol: in 2016 en 2017 steeg het aantal bewoonde nesten naar respectievelijk 53 en 76. Ook in 2018 werden er voor het broedseizoen nog kunstnesten bijgehangen dit leidde tot het record aantal nesten van 89 (42 natuurlijke nesten en de rest in de kunstnesten). De bewoners in Vorstenbosch bleken zelfs zo fanatiek dat er onderling een WhatsApp-groep werd aangemaakt waarin ze alle bevindingen rond de Huiszwaluwen konden delen.

Zijtaart

In Zijtaart worden sinds enkele jaren de bewoners door Ton van den Tillart omgepraat om kunstnesten op te hangen. In 2014 waren er nog slechts tien huiszwaluwnesten in dit dorp te vinden. In de jaren daarna steeg dit met respectievelijk 14, 19 en 25 nesten naar 32 in 2018. Een geweldige toename, en allemaal in kunstnesten. Een verdriedubbeling van het aantal nesten in slechts vijf jaar tijd.

Een goede kwaliteit leemhoudende klei is belangrijk voor het bouwen van huiszwaluwnesten. Als dit ontbreekt vormen kunstnesten een waardevol alternatief voor deze soort.

📷 Willy van Lanen

Heeswijk-Dinther

Zelf controleer ik de kolonies in en rond Heeswijk-Dinther al vele jaren. Dit dorp vormt een beetje een uitzondering binnen de Zwaluwenwerkgroep: er hangen namelijk geen kunstnesten. Dat is een bewuste keuze om zo het effect van de plaatsing van kunstnesten op de populatieontwikkeling te kunnen volgen. Je kunt je namelijk afvragen of de toename van Huiszwaluwen in de andere onderzochte dorpen alleen te danken is aan de kunstnesten of dat ook zonder deze voor de zwaluwen aantrekkelijke manier van nestelen er een toename kan zijn. Welnu, in 2014 telde ik in Heeswijk-Dinther 38 nesten van de Huiszwaluw. In 2016 en 2017 was dit respectievelijk 67 en 64 nesten. Wel zag ik een langzame verschuiving van de kolonies in Heeswijk naar nieuwe locaties in Dinther en ook richting Veghel op Beugt. Dit jaar kon in Heeswijk-Dinther het recordaantal van 75 nesten vastgesteld worden, en 100% natuurlijk. Dus ook zonder kunstnesten lijkt deze soort het hier nog te redden!

Resultaat na vijf jaar tellen

Als we de gebieden die zowel in 2014 als in 2018 compleet geteld zijn (Uden, Volkel, Odiliapeel, Nistelrode, Loosbroek, Vorstenbosch, Heeswijk-

Dinther, Mariaheide en Zijtaart) met elkaar vergelijken komen we tot een zeer positief resultaat. In 2014 werden er 233 broedgevallen genoteerd, in 2018 liefst 364. Een toename van 56% in vijf jaar tijd en daar mogen we best trots op zijn. Tijdens de Landelijke dag van Sovon op 24 november j.l. presenteerde Loes van den Bremer de eerste landelijke resultaten van 2018. Het overgrote deel van de tellingen was op dat moment al binnen. Landelijk blijkt er sprake van een lichte toename in het aantal broedparen van 2,75% t.o.v. 2017. Dat kunnen we ook voor de telgebieden van onze Zwaluwenwerkgroep berekenen die in zowel 2017 als 2018 geteld werden. En dan komen we tot een toename van 47%! Het plaatsen van de tellen en de kunstnesten zal hier ongetwijfeld een positieve bijdrage aan hebben geleverd. In Heeswijk-Dinther waar geen kunstnesten hangen is de toename slechts 17%.

Graag wil ik dan ook de leden van de Zwaluwenwerkgroep erg bedanken voor hen inzet de afgelopen jaren. Zowel het tellen als het maken en plaatsen van kunstnesten maakt dat we terug kunnen kijken op een zeer succesvol jaar van de Huiszwaluw. Ik hoop dat jullie je ook de komende jaren weer net zo fanatiek blijven inzetten.

Mignon van den Wittenboer

Vogel in de Maashorst...

'de Keep'

Op dit moment genieten we volop van een invasie van Kepen. Elke winter willen er wel Kepen gezien worden, maar er zijn winters bij dat de Keep invasie gedrag vertoont. Het lijkt erop dat het deze winter weer raak is. Let nu vooral op bij Beuken. Uiteraard zien we hier ook veel Vinken, maar als je goed kijkt zal je zien dat er ook veel Kepen tussen zitten of zelfs de meerderheid vormen. Kepen zijn in de vlucht makkelijk te herkennen van de Vinken. Een Keep heeft een witte stuit en oranje vleugelrand, juvenielen hebben een gelere stuit. Het vrouwtje lijkt op het mannetje maar heeft valere kleuren. De kop van het mannetje, die in de zomer helder zwart is, is in de winter nog een klein beetje donker gekleurd. Het vrouwtje heeft dan een grijsbruine kop met duidelijke lichtgrijze nekvlek. Het geluid is ook gemakkelijk, vaak hoor je k  p en weet je dat je met een Keep te doen hebt. Vinken pinken! In Scandinavië is de Keep een algemene broedvogel, vooral in de vele berkenbossen en gemengde wouden die Scandinavië rijk is. Het nest is een komvormig bouwsel van gras, gevoerd met haar en veertjes. Het legsel bestaat uit vier tot

vijf eieren. Zoals gezegd is deze soort in Nederland niet of nauwelijks als broedvogel te zien. Het wintervoedsel van de Keep omvat onkruidzaden, dennenzaden, bessen, granen en vooral afgevalen beukenootjes. De Latijnse naam van de Keep is *Fringilla montifringilla*, wat zoveel betekent als tijlper uit de bergen. In Noord Brabant werd de vogel vaak Kw    of Kw     genoemd, wat een klanknabootsing is van k  p. Vanwege zijn Noordelijke afkomst werd de vogel hier ook Trekvink genoemd. Kepen staan bekend om hun onvoorspelbare trekgedrag. Vogels die in het ene jaar in Nederland overwinteren kunnen het volgende jaar in bijvoorbeeld Italië overwinteren. Dit heeft alles te maken met het feit dat ze leven van vruchten van bomen, vooral beuken, die om het jaar rijk dragen. Zo treffen we ze het ene jaar op de ene plaats, het volgende jaar op de andere plaats een rijke oogst aan. Geschat wordt dat er meer dan anderhalf tot twee en een half miljoen Kepen naar het zuiden trekken in goede jaren. In magere jaren gaat het om enkele honderdduizenden.

Jan-Willem Hermans

Keep. Willy van Lanen

Broedresultaten

Steenuil en Kerkuil 2018

In de eerste week van juni zijn we weer van start gegaan met het controleren van de Kerk- en Steenuil nestkasten. Ieder jaar houden we nagenoeg hetzelfde tijdstip aan voor deze controles. Dit tijdstip wordt aangehouden uit veiligheids-overweging. In deze periode hebben nagenoeg alle broedparen jongen en is het broeden achter de rug. Tijdens de leg- en broedperiode, zijn de vogels het meest kwetsbaar. Wanneer in die periode in de nestkasten wordt gekeken, is de kans op verstoring erg groot. Dat doen we dan ook heel bewust niet.

In jaren met een zachte winter en zacht voorjaar, beginnen de uilen eerder met nestelen. In dat soort jaren komt het voor dat wij met de controles in juni net te laat zijn. De jongen zijn dan al uitgevlogen of staan op het punt van uitvliegen. Vooral de Steenuilen zijn dan al vaak uit de kast. Voor het verzamelen van de broedresultaten is dat jammer. Over dat jaar kunnen we dan minder zeggen over het broedsucces in ons werkgebied. Maar als werkgroep hebben wij het motto: "liever een broedsel gemist dan verstoord".

Seizoen 2018 was uitzonderlijk warm en droog. Veel mensen vonden het een fantastische zomer met eindeloos mooi weer. Voor de natuur was het een zware zomer. Door de aanhoudende droogte werd het voedselaanbod voor de uilen een stuk minder. Er waren minder muizen, minder insecten, regenwormen zaten veel dieper in de grond en waren niet meer bereikbaar voor de Steenuilen. Het verminderde voedselaanbod heeft direct effect op het broedsucces van de uilen. Niet alle geboren jongen vliegen uit. In dit soort situaties is kannibalisme geen uitzondering. De zwakkere

jongen sterven en dienen vervolgens als voedsel voor de sterke jongen. In de uilen en roofvogelwereld is dit geen onbekend fenomeen.

Een ander nadelig gevolg van de warme zomer, was het sterk oplopen van de temperatuur in de uilenkasten. Vooral de Kerkuilen hebben hier last van. De temperatuur in de kast loopt zo hoog op dat het de jonge Kerkuilen naar buiten drijft, op zoek naar verkoeling. Kerkuilenkasten hangen vaak op een redelijke hoogte. Wanneer de jonge Kerkuilen dan door de hitte naar buiten kruipen, vallen zij regelmatig naar beneden. Vaak worden we dan gebeld door gastgevers met de mededeling dat er jonge uilen in de stal of schuur rondkruipen. Deze jongen worden door ons dan weer teruggeplaatst in de kast. Soms moeten we meerdere keren terug naar dezelfde locatie om jongen terug te plaatsen. In andere gevallen pakt het vervelend uit en overleven de jongen de val uit de kast niet. Er zijn situaties bekend waarbij alle jongen dood onder de kast zijn aangetroffen.

Het controleren en terugplaatsen van jongen in de nestkast bij hoge temperaturen is overigens een uitdagende bezigheid. Om de jongen goed en veilig te kunnen controleren of terug te kunnen plaatsen, staan we vaak op een ladder met onze neus zo ongeveer in de nestkast. De nestkast heeft zich in die periode volledig gevuld met ammoniakdampen. Deze dampen ontstaan door de braakballen en uitwerpselen in de kast. Een kast met vier jongen die voldoende voedsel krijgen, schijten en braken wat af in de nestkast. Als we dan op de ladder staan met onze neus in de nestkast, dan willen we dit niet te lang volhouden. Van de ammoniakdampen kunnen mensen onwel worden met alle gevolgen van dien.

Ondanks het extreem warme weer en droogte, valt het broedsucces van de Kerk- en Steenuil in 2018 niet tegen. Lokaal zijn er verschillen te zien, maar die zijn er ook in de andere jaren. De jaren 2016 en 2017 zijn landelijk de boeken ingegaan als piekjaren. In een piekjaar is er sprake van een groot aantal geslaagde broedgevallen met hoge aantallen uitgevlogen jongen. Normaal wordt een piekjaar gevolgd door een daljaar. In een daljaar is de muizenstand ingestort en is er een voedseltekort.

Veel Kerkuilen komen dan niet tot broeden. In de twee opvolgende jaren neemt de muizenstand weer toe en volgt er weer een piekjaar. Twee piekjaren op rij is dus een heel uitzonderlijke situatie.

Je zou verwachten dat 2018 dan zeker een daljaar zou worden, maar niets is minder waar. De Kerk- en Steenuilen hebben ondanks de warmte en droogte toch nog een flink aantal jongen weten groot te brengen. Door dit broedsucces lijkt het erop dat 2018 tussen een piek- en daljaar in zit. Momenteel is het nog te vroeg om daar een goede uitspraak over te doen, maar vanuit het hele land worden gelijke signalen afgegeven. Momenteel worden landelijk de broedgegevens verzameld en verwerkt. Begin volgend jaar zal er een totaaloverzicht worden gepubliceerd. Voor ons werkgebied hebben we het totaaloverzicht al wel. De broedgegevens zijn verwerkt in de volgende tabellen.

Broedseizoen 2018 per werkgebied: Steenuilen

	Broedsels	Eieren	Pullen	Pullen uitgevlogen	Pullen dood
Volkel-Odiliapeel-Zeeland	9	≥29	27	25	2
Mariaheide-Veghel	5	≥18	18	14	4
Erp-Keldonk	17	≥60	34	34	?
Boekel/Venhorst	X	X	X	X	X
Uden	11	≥29	29	28	1

Broedseizoen 2018 per werkgebied: Kerkuilen

	Broedsels	Eieren	Pullen	Pullen uitgevlogen	Pullen dood
Volkel-Odiliapeel-Zeeland	4	≥15	11	11	?
Mariaheide-Veghel	3	≥16	14	13	1
Erp-Keldonk	4	≥10	10	10	?
Boekel/Venhorst	8	≥29	27	23	4
Uden	0	≥0	0	0	0

Steenuil. Willy van Lanen

Meerjarenoverzicht Steen- en Kerkuilen totale werkgebied Vogelwacht Uden								
Steenuilen	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Broedsels	35	30	25	31	46	33	46	42
Eieren	≥95	≥80	≥70	≥113	≥127	≥107	≥122	≥136
Pullen	95	73	51	103	113	96	121	108
Pullen uitgevlogen	93	67	49	101	105	94	118	101
Pullen dood	2	6	2	2	8	≥2	≥3	≥7
<i>Noot: Daar het hier om meerdere vrije broedgevallen betreft, welke moeilijk of in de meeste gevallen niet te controleren zijn, kan men geen duidelijk beeld geven van het aantal gelegde eieren en jongen. Het aantal uitgevlogen jongen wordt bepaald op basis van de waarnemingen. Ook hier betreft het (voor een deel) een aanname, het aantal uitgevlogen jongen kan mogelijk groter zijn (geweest).</i>								
Kerkuilen	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Broedsels	13	19	6	18	20	26	21	19
Eieren	≥41	≥78	≥24	≥93	≥38	≥115	≥85	≥70
Pullen	36	58	18	93	38	100	59	62
Pullen uitgevlogen	30	55	15	86	29	90	51	57
Pullen dood	6	3	3	2	9	10	8	≥5
<i>Noot: Het aantal eieren is een aanname! Het aantal eieren is gebaseerd op het aantal jongen en de beschikbare gegevens met betrekking tot legselgrootte. In werkelijkheid zal dit aantal waarschijnlijk groter zijn.</i>								

Oehoes in het werkgebied

Naast het mooie succes van de Kerk- en Steenuil, is er nog een ander mooi succes te melden. In 2018 is er een succesvol broedgeval genoteerd van de Oehoe in het werkgebied van de Vogelwacht. Het koppeltje Oehoes werd in 2016 voor het eerst waargenomen. Een aantal leden heeft het koppel sinds die tijd (op gepaste afstand) gemonitord. In 2017 heeft het koppel een eerste broedpoging gedaan, dit broedsel is toen helaas verloren gegaan. Het koppel bleek echter honkvast waardoor men kon blijven monitoren. In november is men getuige geweest van de balts en paring. Het koppel voelt zich dus duidelijk op het gemak in dit gebied. Doordat men getuige was geweest van de paring, kon men alleen maar hopen dat er een tweede broedpoging zou worden gedaan. Daar was geduld voor nodig en voor de Oehoes vooral rust! Men heeft de Oehoes toen een tijd lang rust gegund en is niet in de omgeving van de Oehoes geweest. In april is men weer heel voorzichtig begonnen met observeren. Kort daarna werd het geduld beloond en werden er twee jongen gezien. In mei waren de jongen voldeende gegroeid om ze te kunnen ringen. Dat ringen is op 8 mei 2018 ook daadwerkelijk gebeurd. In de eerste week van juni hebben beide

jongen de vleugels uitgeslagen en hebben toen het nest verlaten.

Oehoe. 📷 Marc Gottenbos

Een fantastisch succesverhaal en een mooie soort erbij in het werkgebied van de Vogelwacht! Hopelijk mogen we in 2019 voor de tweede keer een succesvol broedgeval noteren in het werkgebied van de Vogelwacht.

Werkgroep Uilen, John Opdam

Herfstexcursie Vlieland

6-10 oktober 2018

Vlieland was in het verleden altijd een lastig eiland om voor een grote groep een fatsoenlijk onderkomen te vinden. Toch wilden we ook deze keer dit prachtige eiland niet aan ons voorbij laten gaan. De organisatie is gaan zoeken en kwam terecht bij het Loodshotel. Een hotel, was dat niet veel te duur voor de Vogelwacht Uden? Gerekend en nog eens gerekend, het zou moeten kunnen voor zo'n € 260,-, all in voor de hele excursie. Een hotel met twee persoonskamers dat trok wat meer deelnemers dan ingeschat. Er moest meerdere malen om een extra kamer gevraagd worden en gelukkig kon dat ook. Uiteindelijk bestond de groep uit 32 personen. Drie personen vertrokken een dag eerder en de overige 29 konden met een beetje inschikken in zes auto's vervoerd worden. En het was allemaal fantastisch. Goed onderkomen, lekker eten, wat wil je nog meer. Mooi weer misschien? Ook dat bleek het geval te zijn. Het enige minpuntje kwam pas na de herfstexcursie boven water. Er was een rekenfoutje gemaakt en daardoor was er p.p. een tekort van € 60,-. In plaats van voor vier dagen een diner was er maar voor één dag een diner in de begroting opgenomen. Martien heeft als verantwoordelijke daarvoor toch wel een paar nachten slecht geslapen. Maar toen bleek dat iedereen over de hele excursie zo tevreden was dat men dit geen enkel probleem vond, kon Martien weer uitstekend slapen. Een van de hoogtepunten van de excursie vond ik zelf dat een van de deelnemers na afloop bij de haven zijn telescoop inclusief statief aan Isidro heeft geschonken. Hij was van plan zelf een nieuwe te kopen en vond dat Isidro deze nog heel goed kon gebruiken. Hulde hiervoor. Isidro straalt nog steeds van oor tot oor en de telescoop heeft

intussen zijn diensten al ruimschoots bewezen op onze telpost Brobbelbies-noord.

Zaterdag 6 oktober

De chauffeurs vertrokken allemaal van thuis uit en regelden onderling het ophalen van hun medepassagiers. Er was een Vlieland-app aangemaakt zodat iedereen gemakkelijk met elkaar kon communiceren. Alle auto's bleken op tijd op pad te zijn gegaan.

Maar toch wel erg vroeg om al voor zes uur 's morgens op de snelweg naar Harlingen te zitten. Maar dat moest om op tijd de boot in Harlingen te halen, die om negen uur vertrok. Vroeg op Vlieland, dan heb je tenminste nog wat aan je dag. Gelukkig had niemand oponthoud en om half negen was iedereen in de vertrekhal van rederij Doeksen. Even kennismaken met elkaar voor zover dat nog nodig was en daarna de bagage in de transportkarren alvorens we aan boord konden. Een gedeelte bleef benedendeks koffie drinken, maar de meesten gingen toch boven op het dek alvast kijken of er vogels te spotten waren. Tijd genoeg, want de overtocht duurde 1,5 uur.

Na deze excursie was het voor Isidro niet langer nodig vogels te lokken om ze van dichtbij te kunnen bekijken. 📷 **Peter van de Braak**

Maar zodra de Richel in zicht kwam wisten we dat we er bijna waren. De Richel is een vrijwel onbegroeide zandplaat op een kilometer van de noordelijkste punt van Vlieland.

Douwe en Anneke Veldema en Liesbeth Eijsbergen, die met zijn drieën een dag eerder waren vertrokken, stonden ons op de kade al op te wachten. Het Loodshotel en de fietsenverhuurder zaten allebei vlak bij de boot, dus we konden te voet naar ons hotel. Omdat we pas na 15.00 uur konden inchecken waren we daar zo klaar, de koffers konden we zo lang in de biljartzaal achter laten. Ook bij de fietsenverhuurder verliep alles vrij soepel en binnen één uur na aankomst zat iedereen op zijn (electrische) fiets en was op pad om Vlieland te verkennen. Ikzelf moest nog wat financiële zaken regelen, maar dat duurde ook niet al te lang. De echte vogelaars waren meteen naar de plek vertrokken waar de Aziatische Roodborsttapuit een dag te voren nog was gezien. En sommigen (een stuk of zes) hadden succes en de fotografen konden zelfs een goede foto van de vogel maken.

Aziatische Roodborsttapuit. 📷 *Peter van de Braak*

Hij zat aan de Oostkant van het eiland achter de jachthaven. Maar zoals zo vaak bij dit soort heel bijzondere vogels, de vogelaars (en dan met name de fotografen) zijn erg opdringerig en jagen de vogel steeds op. Of dit hier ook het geval is geweest weet ik niet, maar rond zes uur vond de vogel het welletjes en is vertrokken en niet meer

gezien. Ik zelf ben er niet meteen achter aan gegaan en heb hem dus gemist. Wij zijn met een paar mensen rustig langs de Wadkant fietsend richting de Kroon's Polders gegaan. Het dorp uitfietsend kwamen we langs de vuurtoren die volledig in de steigers stond. Deze vuurtoren staat op het zogenaamde Vuurboetsduin dat 40 meter hoog is en daarboven op staat de vuurtoren van slechts zeventien meter hoog. De vuurtoren is sinds 1990 niet meer in gebruik, maar brandt iedere nacht nog wel. Hij heeft de toepasselijke bijnaam 'de Kleine Kabouter'. De vuurtorenwachter heet sinds die tijd vuurtorenpachter. Omdat het laagtij was konden we langs het wad mooi foeragerende steltlopers zien zoals Groenpootruiter, Tureluur en Wulp. En er zaten iets verder op ook heel veel Bergeenden. Uiteindelijk kwamen we bij de Kroon's Polders terecht, een van de mooiste natuurgebieden op Vlieland. Voormalig opzichter P.A. Kroon van Rijkswaterstaat wilde graag een gebied aanleggen op Vlieland waar landbouw mogelijk zou zijn en tevens zo voorkomen kon worden dat het eiland bij een zware storm in tweeën zou breken. Het gebied bleek echter niet geschikt te maken voor de landbouw en tegenwoordig zijn de Kroon's Polders een uniek natuurgebied. Wat deze polders op Vlieland zo bijzonder maakt zijn de overgangen van een zoute naar een zoete omgeving. De binnenste polder wordt voornamelijk gevoed door zoet water en heeft dan ook een heel andere vegetatiestructuur dan de buitenste polder die grenst aan de Waddenzee. We hadden niet meer zoveel tijd dus hebben we een korte wandeling over de dijk langs de polder gemaakt. De meest interessante vogel die we zagen en hoorden was de Waterral. Verder zaten er heel veel Smienten, een paar Lepelaars en een Kaapse Casarca. Maar die laatste wordt als een escape beschouwd en staat dus niet hoog op het verlanglijstje van een vogelaar. Een andere dag zouden we hier zeker terugkomen.

Zo rond zes uur gingen we weer terug naar ons hotel. Want om half zeven werden we aan de overkant bij Plezant voor het diner verwacht. Mos-

terdsoep, andijvie met spek en rookworst en als toetje chocolade brownie met vanille ijs. Na afloop werd er onder leiding van William van de Velden nog de lijst met waargenomen vogels van de eerste dag doorgenomen. De teller bleek na een dag al op 84 soorten te staan. Tot slot nog een borreltje en voor de meesten lonkte toen het bed, want het was een lange dag geweest en morgenvroeg was het ontbijt al weer om acht uur.

Martien van Dooren

Zondag 7 oktober:

Volop vogels, de lucht lijkt doorspekt van de bijzondere soorten.

Deze zondag 7 oktober 2018 komt langzaam over een gladde zee aanrollen. De vogelgeheimen voor vandaag nog onontdekt. Dan hoor ik door het open raam in de tuin de eerste Roodborst tikken. Als ik de gordijnen opzij schuif zie ik hem rond-scharrelen op het houten vlonder. Die typische houding met de vleugeltjes iets van het lichaam en parmantig naar achteren gestoken. Leuk beest.

Roodborst. 📷 *Peter van de Braak*

Om 7:15 wakker worden betekent dat de tijd tot 8:00 gevuld moet worden, want dan zijn we welkom voor het ontbijt. Lekker rustig aan dus. Even een frisse neus halen op de zeedijk en de lichte rimpelingen op de altijd beweeglijke zee in me opnemen. Dan naar binnen. In de eetzaal is al volop bedrijvigheid. Vooral het koffieapparaat is erg populair, getuige de lange rij die er voor staat. De sfeer is goed. Het belooft een mooie dag te worden. Nog even de lunch klaarmaken. Op naar

de e-bikes. Slechts vier gelukkigen mogen zich tot de echte helden rekenen, zij bewegen zich ongemotoriseerd over het eiland. De fietstassen worden gevuld met de kleding die we voor de dag denken nodig te hebben, de broodnodige telescopen en het eten. Het plan is vandaag naar het westen te gaan. Naar de kazerne, waarachter het meest westelijke stukje Vlieland, de Vliehors, zich uitstrekt. Het kleine beetje wind dat er staat hebben we de hele Postweg, de weg naar het westen, tegen. Ongunstig voor de vogeltrek, want dan krijgen we de oostelijke stroom niet over Vlieland. Het kan ons eigenlijk niet veel deren. Op weg dan maar.

Al snel kruist een late Boomleeuwerik de Postweg. Typisch leeuwerik vliegbeeld met dat even typische korte staartje. Even verderop horen we een Goudplevier over komen, maar die krijgen we niet gevonden tegen het blauw van de lucht. Langs de Postweg krijgen de scherpe ogen van Isidro een Beflijster in het vizier. Hij blijft mooi zitten en de hele groep kan hem zien. Zo trekt onze karavaan verder naar het westen. We brengen een kort bezoek aan het plasje waar zich gisteren twee prachtige Grote Gele Kwikstaarten lieten zien. Ook nu is het prijs en zien we een Pijlstaart. Vlak voor we bij de kazerne aankomen vliegt er nog een Havik over de weg.

Beflijster. 📷 *Peter van de Braak*

Dat gaat mooi zo. Even kijken of de dag nog andere verrassingen in petto heeft. We parkeren onze fietsen bij het hek dat het pad naar het vogelringstation kan afsluiten. Geen doel voor ons. Wij gaan

een smal pad op tussen de laatste westelijke duinen door. Jan is een van de weinige gelukkigen die nog net een Baardmannetje naar beneden in het riet ziet schieten van de erachter gelegen plas. Voor ons ligt de prachtige kleurschakering van de ziltminnende flora achter de laatste duinen. Vooral opvallend is het prachtige en intense rood/paars van de zeekraal. Een lust voor het oog. Wij struinen door de Wetlands. Er zijn veel Kramsvogels, Zanglijsters, Koperwieken en Merels in de duinpannen met Duindoorn.

Koperwiek. 📷 *Peter van de Braak*

Een Bruine Kiekendief vliegt loom wiekend boven ons hoofd. Prachtig. Met volle teugen genietend lopen we verder richting de zee. Bianca krijgt een onbekende steltloper in het zicht. Het determineren is lastig want het beest laat alleen af en toe zijn kop boven de vegetatie zien. Uiteindelijk is er meer van het beestje zichtbaar en blijkt het om een Bonte Strandloper te gaan. Er vluchten een paar Watersnippen met hun opvallende zigzag vlucht. De meeste vogels blijken echter ver richting de zee te zitten. De ondulaties (dit woord voor luchttrillingen omarmen we als jargon en we gebruiken het te pas en te onpas) ontnemen te veel het zicht en maken het determineren lastig of ronduit onmogelijk. We besluiten om weer terug te gaan naar de fietsen en dan vanaf de strandopgang aan de noordkant van de kazerne een blik te werpen op de trek op zee. Voordat we die kant opgaan kijken we nog even achter het hek naar het Vogelringstation. Dit omdat er regelmatig Baardmannetjes gezien worden. En ja hoor zo'n

200 meter achter het hek boven het rietveld horen we een mannetje. Het geluid doet denken aan een barst die in het ijs trekt. We zien daarna het mannetje boven het rietveld vliegen. We kunnen nu ons geluk gaan beproeven bij de strandopgang. Bij de strandopgang aangekomen komen er nog meer vogelwachters aan. Samen turen we door de aanwezige telescopen de zee af. Plotseling valt het oog van Arend op een Velduil die vol op zee trekt. Hij wordt belaagd door een aantal meeuwen, maar vervolgt onverstoord zijn tocht langs de Noordzeekustlijn van Vlieland. Een Blauwe Kiekendief blijkt ook in de buurt van de Velduil op zee rond te vliegen. Dan merkt William een vrij forse, plumpe meeuwachtige vogel met opvallende witte kop en donkere bovenzvleugels. Het blijkt een Noordse Stormvogel te zijn. Dan nog een Middelste Jager die achter de prooien van meeuwen aanjaagt, meerdere Jan-van-Genten en een Roodkeelduiker.

Juvenile Kleine Mantelmeeuw.
📷 *Peter van de Braak*

Tjonge het kan niet op vandaag. Na een tijdje de zee te hebben afgespeurd besluiten we dat het tijd wordt voor een bezoek aan de Kroon's polders. De meesten van ons hebben de nieuwe vogelhut bij de 3^e Kroon's Polder nog niet bezocht. Hoogste tijd dus om daar verandering in te brengen. Ik loop naar de plek waar mijn fiets stond, maar hij staat er niet meer. Dit eiland kan in deze tijd van het jaar toch geen plaats voor fietsendieven zijn? Ik kijk naar de fietsen die er nog wel staan. Ik weet eerlijk gezegd het nummer niet meer van mijn fiets, maar in de rechterfiets tas zat

mijn jas. Nergens te vinden. Dan komt de aap uit de mouw. Wim, met zijn uiterst betrouwbare gezicht, rijdt op mijn fiets. Zijn fiets staat nog geparkeerd langs de strandopgang. Het misverstand wordt opgelost en we gaan op weg naar de 3^e Kroon's Polder. Om te voorkomen dat Wim een recidivist zou kunnen worden merken we zijn fiets vanaf nu met een kunststof eend op zijn pakken-drager.

Wim had geen enkele moeite zijn fiets te herkennen. 📷 *Martien van Dooren*

We parkeren de fietsen bij de stalling aan het begin van het pad naar de Kroon's Polders. Via het pad komen we bij de, met schermen aan het zicht onttrokken, opgang naar de nieuwe vogelhut. Een smalle hut met veel kijkgaten geeft een goed zicht op de vogels die de Kroon's Polders bezoeken. Ineens zien we op een eilandje een Strandleeuw-rik. Grappig dat we die hier treffen. We hadden eigenlijk gehoopt hem op de Vliehors te zien. Er zwemt nog een exotische Kaapse Casarca rond. Dit beest laat niet ieder vogelaarshart sneller slaan. Dan ineens een zoete inval. Een kakelende groep komt binnen. Ze zijn zelfs verbaasd als we vragen of het iets rustiger kan. "jullie zijn hier ook maar te gast" is het antwoord wat ons ten deel valt. Dan moeten wij maar de verstandigste zijn en we verlaten de vogelhut. Omdat de dag al ver is gevorderd besluiten we weer richting het dorp te

fietsen en een kort bezoek te brengen aan de nieuwe eendenkooi, die te bereiken is via het Pad van Twintig (Pad van Vianigh). Raadselachtige namen waarvan we de herkomst niet hebben kunnen achterhalen. Rond de vijver zit hier nog een Bladkoning te roepen. Deze soort is dit jaar wel heel talrijk aanwezig op Vlieland.

We zetten onze tocht voort naar het dorp Oost Vlieland. De zee is fantastisch vlak, geen zuchtje wind dat probeert een rimpeling op het zeeoppervlak te maken. Boven de zee vliegt een formatie rotganzen die onberispelijk weerspiegelt in het zeewater. Betoverend mooie beelden aan het einde van een prachtige dag waarop we met z'n allen ruim 70 vogels waargenomen hebben. De pareltjes daaronder waren o.a. een Noordse Stormvogel en een Kleinste Jager. Terug naar het hotel waar ik, omdat het zondag was, 's avonds voor de deelnemers een sjoelwedstrijd had georganiseerd in het Loodscape.

Bart Gras

Rotganzen. 📷 *Peter van de Braak*

Maandag 8 oktober:

Twee mooie vogelrijke dagen zijn er alweer voorbij. Deze derde dag mag ik verslaan, vol verwachting of er nieuwe en bijzondere vogels gespot worden. Om negen uur ging het richting de haven, waar wij de opkomende zon tegemoet fietsen. Echter in en rondom de haven werd niets waargenomen. Langs het wad richting ijsbaan om de Grote Gele Kwikstaart nog eens te bekijken, hij zat er helaas niet meer, wel werden hier de Havik en de Blauwe Kiekendief gezien. Vanaf de ijsbaan fietsten wij naar de Torenvijver, maar daarvoor

kwamen wij langs een eendenplas, waarin tientallen wilde eenden zwommen of met hun snavel in de veren aan de kant zaten te pitten. Bij de Torenvijver was het scoren: Grote Gele Kwik en een Sijsje, mooi, mooi, mooi! Nu op naar de Nieuwe Kooi. Op weg daar naartoe deden wij de camping Mol-kendrift aan, deze was vanaf 1 oktober gesloten, maar de meeuwen, kraaien, Merels en Kramsvogels hadden daar geen boodschap aan. Een juveniel meeuwtje had blijkbaar van zijn ouders geleerd dat hij van mensen voedsel kreeg, hij kwam dan ook op aai afstand bij ons staan.

 Peter van de Braak

Bij de oude eendenkooi zagen wij nogmaals twee Grote Gele Kwikstaarten. De geheimzinnige bosjes met in het midden een vijver doet sprookjesachtig aan. In werkelijkheid speelt zich hier een spel af tussen leven en dood. Vroeger was het kooikersbedrijf een profijtelijke tak van het jachtbedrijf, nu een stille plek waar vogels genoeglijk kunnen foerageren. In het plasje bij de meeuwenvallei zagen wij de langverwachte Meerkoeten!

Als laatste vogelobservatieplek hadden wij voor vandaag De Kroon's Polders, een Natuurreserveaat in Oost-Vlieland met een fonkelnieuwe vogelkijkhut en diverse broedeilandjes, vooral in het voorjaar een lust om al dat jonge grut te zien ontlui-ken. Nu goed voor de wintergasten en doortrek-kers. Op het hoogste deel van het struingebied zagen wij een Blauwe Kiekendief voorbij trekken. De meest prachtige waarneming van deze dag in het gebied van De Kroon's Polder was de Slechtvalk op een weidepaaltje waar hij uren heeft ver-toeft in het zonlicht. Wij sloten de dag af met een

prachtige zonsondergang en honderden Bergeen-den op het Wad.

Tonny Vlamings

Dinsdag 9 oktober:

Vandaag vertrekken we onder een stralend zonnetje met een groep van elf enthousiastelingen o.l.v. Willie Bergmans. We rijden eerst richting de ha-ven, waar een flinke groep Steenlopers onderaan de dijk wachten op laag water. In dat geval benutten veel vogels deze tijd om hun verenkleed te poetsen of een dutje te doen. Dan vervolgen we onze weg in westelijke richting, waar in de weilan-den langs het wad Rotganzen, Kokmeeuwen, Zilvermeeuwen en Wilde Eenden ook wachten op laag water. Eenmaal zover wordt dan gezocht tussen de zeesla naar iets eetbaars, bijvoorbeeld krabbetjes, die defensief hun scharen omhoog houden om vervolgens door een Zilvermeeuw opgepeuzeld te worden.

Vanwege de stevige zuidwesten wind viel er wel eens een vogel uitgeput ter aarde, zoals een Keep die Wil van Hout dood langs de weg vond. Zij zijn dan na een lange tocht over zee vaak zo uitgeput en vermagerd dat ze dood of bijna dood op het strand neervallen. Op maandag overkwam Wil ook al zoiets in de duinen. Daar viel een Graspieper letterlijk min of meer dood uit de lucht voor onze voeten in het duinzand. Hij overleed binnen een minuut in Wil zijn handen. Een prachtige dood natuurlijk voor zo'n vogel, maar hij had toch liever blijven leven denk ik.

Onderweg zagen we steeds Kramsvogels, Koperwieken, Vinken en Graspiepers. Onze belangstelling ging uit naar het Ringstation nabij de Vliehorst, waar we rond 11.15 uur arriveerden, maar helaas waren er die ochtend blijkbaar geen ringak-tiviteiten. Na een koffiepauze met cranberrygebak op het zonnige terras van hotel Posthuys, gingen we naar de Kroon's Polders. Daar zat links in de verte een Slechtvalk op een paaltje. Doorgelopen naar de nieuwe vogelkijkhut van waaruit we een mooie kijk hadden op Bergeenden, Smienten, Brandganzen, Zilvermeeuwen, Aalscholvers, Grote

Mantelmeeuwen, Kokmeeuwen, Kaapse Casarca, Kneuen, Lepelaars en Blauwe Reigers. Vervolgens fietsten we het bos in naar een poel, waar we ons opstelden om te genieten van Putters, Kramsvogels en Koperwieken, bovenop de top van een boom mooi in de zon. Van daaruit fietsten we richting het strand, waar een groep Drieteenstrandlopers neerstreek op een strekdam. Het is altijd weer een genot om deze bedrijvige vogels te zien foerageren langs de waterlijn. En snel dat ze zijn, ongelooflijk.

Bladkoning 📷 *Peter van de Braak*

Telescoop weer ingepakt en full speed de duinen af op weg naar camping Stortemelk, waar op dat moment niks bijzonders te zien was. Op weg naar stranddoorgang Fortweg stopten we op verzoek van Theo van Oort bij een IJslandse pony manege, waar hij een bezoek wilde brengen aan de eigenaresse van een IJslandse herdershond. Deze hond was 8 jaar geleden zijn eigendom geweest. Als afsluiting van deze leuke dag bezochten we de Noordoosthoek, waar we helder zicht hadden op zandplaat De Richel. Hier lag een groot aantal Zeehonden uit te rusten van de visvangst, prachtig.

Marga Verduin

Woensdag 10 oktober:

Alweer de laatste dag van deze excursie. Er was deze keer niet zoveel tijd om 's morgens nog langdurig te gaan vogelen, want de boot vertrok al om 11.45 uur. Andere jaren was dat vaak pas rond 13.00 uur. Sommigen gingen nog even win-

kelen om wat souvenirs voor het thuisfront in te kopen. Willie was jarig vandaag, maar had het daags te voren al gevierd. Wij hadden een klein kruikje Vlieland bitter gekocht en dat dinsdag na het diner en vóór het lijsten gegeven. Willie kon het wel waarderen. Ikzelf ben nog even gaan vogelen. Over de Wadden kwamen een paar honderd Steenlopers aangevlogen, die keurig gegroepeerd op de dijk net boven de waterlijn neerstreken. Vervolgens ben ik nog even naar het strand aan de noordoostkant van het eiland geweest, via de jachthaven en de Fortweg. Marga, Wilma en Conny waren er ook. Veel foeragerende Kramsvogels en Koperwieken in de duindoorn- en meidoornstruiken. Op het strand Drieteenstrandlopers, een paar slierten Eiders laagvliegend over de zee en de nodige Zwarte Zee-eenden. Dit keer geen mooi zicht op de Richel met zijn zeehonden. Na dit kortstondige verblijf op het strand was het tijd om weer rustig terug te fietsen naar het enige dorp van het eiland, Oost Vlieland. De fietsen moesten rond 11 uur weer ingeleverd worden bij Zeelen en de koffers stonden net als de eerste dag weer te wachten in de biljartzaal van het Loodshotel. Het personeel werd bedankt voor de goede zorgen en er werd weer voor vier jaar afscheid genomen. Nog even in het zonnetje zitten op het pleintje voor de haven bij het standbeeld van Willem de Vlamingh, waar eerder in de week ook de groepsfoto was gemaakt en dan weer huiswaarts. Isidro zat er, zoals in de inleiding al vermeld, trots zijn nieuwe telescoop uit te proberen. Ook op de boot was het nog steeds prachtig weer en de meesten bleven daarom dan ook bovendeks. Een Kleine Mantelmeeuw stal de show door vlak boven ons op en neer te blijven vliegen. Isidro had nog wat brood over en wist de vogel daarmee zo dichtbij te lokken dat fotografen met een telelens geen schijn van kans meer hadden. Bij aankomst in Harlingen moesten de chauffeurs eerst de auto ophalen bij het parkeerterrein en daarna kon de ruim twee uur durende terugreis naar Brabant beginnen. Aan alles komt een einde, ook al is het nog zo mooi. Tot volgend jaar op Ameland.

114 Waargenomen vogels:

Aalscholver, Aziatische Roodborsttapuit, Baardman, Barmsijs, Beflijster, Bergeend, Bladkoning, Blauwe Kiekendief, Blauwe Reiger, Bontbekplevier, Bonte Kraai (hybride), Bonte Strandloper, Boomkruiper, Boomleeuwerik, Boompieper, Boomvalk, Brandgans, Bruine Kiekendief, Buizerd, Cetti's Zanger, Dodaars, Drieteenstrandloper, Eider, Ekster, Fazant, Fuut, Gaai, Geelgors, Goudhaan, Goudplevier, Graspieper, Grauwe Gans, Groenling, Groenpootruiter, Grote Bonte Specht, Grote Gele Kwikstaart, Grote Mantelmeeuw, Havik, Heggemus, Holenduif, Houtduif, Huismus, IJsgors, Jan van Gent, Kaapse Casarca (escape), Kanoet, Kauw, Keep, Kievit, Kleine Mantelmeeuw, Kneu, Kokmeeuw, Koolmees, Koperwiek, Krakeend, Kramsvogel, Kruisbek, Kuifeend, Lepelaar, Meerkoet, Merel, Middelste Jager, Middelste Zaagbek, Nijl-

gans, Noordse Stormvogel, Oeverpieper, Paap, Pijlstaart, Pimpelmees, Putter, Rietgors, Roodborst, Roodborsttapuit, Roodkeelduiker, Rosse Grutto, Rotgans, Scholekster, Sijs, Slechtvalk, Slobeend, Smelleken, Smient, Sperwer, Spreeuw, Staartmees, Steenloper, Stormmeeuw, Strandleeuwerik, Tafel-eend, Tapuit, Tjiftjaf, Tureluur, Turkse Tortel, Veldleeuwerik, Velduil, Vink, Visdief, Vuurgoudhaan, Waterhoen, Waterral, Watersnip, Wilde Eend, Winterkoning, Wintertaling, Witte Kwikstaart, Wulp, Zanglijster, Zeekoet, Zilvermeeuw, Zilverplevier, Zwarte Kraai, Zwarte Mees, Zwarte Zee-eend, Zwartkop.

Niet vogels:

Atalanta, Bont Zandoogje, Dagpauwoog, Gewone Zeehond, Grijze Zeehond, Klein Koolwitje, Kleine Vos, Konijn, Rugstreeppad,

Luider

Ode aan het oor

Met geluid als leidraad kom je soms verhalen tegen die het waard zijn om te delen. Ik was enkele weken geleden te gast bij Natuurwerkgroep Liempde om een lezing te verzorgen over natuurgeluiden. Ik trof een enthousiaste groep natuurliefhebbers tegenover mij. Leuk want ik had een lezing voor ze in elkaar gezet waarin ik ze meenam via de oorsprong van geluid naar de werking van het oor. De reis vervolgde met de betekenis van geluid voor verschillende diergroepen, hoe ze geluid maken en wat ze ermee kunnen bereiken. Terwijl ik zo aan het vertellen was, het enthousiasme zag groeien bij de toehoorders en veel leuke vragen kreeg, schoot plotseling het Bruujtsel door mijn hoofd. Ja, dacht ik, dat doe ik. Ik ga het prachtige wonderlijke verhaal van het oor delen met de lezers van de column Luider en hen leiden naar mooie opnamen op het Internet.

Laat mij daarom voor even jullie verteller zijn. Ik focus mij op het oor. Het oor verdient het om in het zonnetje gezet te worden. Het oor maakt het tenslotte mogelijk dat we kunnen genieten van alle geluiden in de natuur, alhoewel het eigenlijk vooral het beste stemmen van andere mensen kan verwerken. Er komen in onze gehoorringang golven aan. Stel ze maar voor als de rimpels die over het water gaan als je er een steen in gooit. Die golven brengen in ons oor het trommelvlies aan het trillen. Stevig verankerd, met een randje dat de annulus heet, in onze gehoorringang klapert het vrolijk onder die golven. Van wat er te horen valt is nog niets te maken.

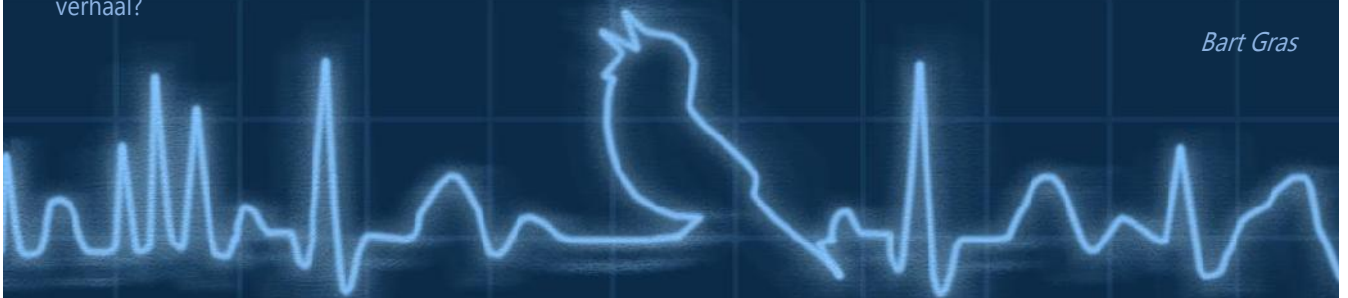
Tegen dat trommelvlies rust een botje. De hamer, die draagt de trillingen weer over aan het aambeeld, ook een botje en tenslotte gaan de trillingen nog naar de stijgbeugel, het laatste botje van de drie. Stel je voor dat gebeurt allemaal in één cm. Is het geluid te hard dan kunnen de botjes helpen het iets te dempen. Maar nog steeds kunnen we geen soep maken van het geluid.

Daarvoor hebben we het slakkenhuis nodig, opgerold in het binnenste van ons oor. Het huis van wel 30.000 haarcellen, zeg maar haartjes. Die haartjes zitten met hun voeten vast op een membraan. Als de vloeistof in het slakkenhuis door de trillingen beweegt, dan beweegt dat membraan en dat zorgt weer dat de haartjes buigen. En daarvan krijgen onze hersenen een seintje. Bent u er nog? Want nu weten we pas dat we zojuist een Tjiftjaf hoorden. Misschien helpt het als u het hele verhaal op een video ziet. Kijkt u dan eens [hier](#).

Wat kunnen we hier als vogelaars nu van leren. Ik hoor vaak van deelnemers aan de piepcursus: "die hoge vogelgeluiden kan ik niet meer horen". Dat blijkt niet te kloppen. We weten inmiddels dat we haarcellen hebben in het oor. Het blijkt dat er speciale haarcellen zijn voor zachte geluiden (25.000 buitenste haarcellen). Als je ouder wordt, veel aan lawaai bent blootgesteld, rookt of specifieke medicijnen hebt gebruikt dan neemt de functionaliteit van deze haarcellen af. Hardere geluiden komen wel goed door, want de binnenste haarcellen die dit horen blijven wel goed werken. Daarom kun je als vogelaar wel vogels blijven horen die hoog zingen, maar dan moet je bijvoorbeeld met mij mee met mijn richtmicrofoon, recorder en koptelefoon of een gehoorapparaat aan laten meten (dat helpt echt en is een stuk kleiner).

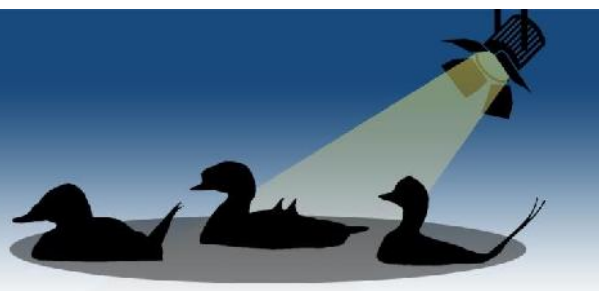
Tenslotte nog een wetenswaardigheidje over die haarcellen. Bij vissen is ontdekt dat sommige soorten een serie haarcellen in een lijn langs hun lichaam hebben. Dit is een van de manieren voor dit soort vissen om geluidstrillingen in het water op te vangen. Een heel eenvoudige versie van ons oor zeg maar. Zeg nu zelf is dit niet een wonderlijk verhaal?

Bart Gras

Uitgelicht

'duikeenden' deel 2

Nadat in de vorige uitgaven van het Bruujssel de wat meer bekende grondeenden en duikeenden besproken zijn, worden in deze uitgave de wat minder bekende duikeenden besproken. Het gaat hier om een restgroep van Stekelstaarten, Brilduikers, Eiders en Zee-eenden.

Stekelstaarten behoren tot de eendenfamilie Anatidae. De 7 soorten komen verspreid over alle werelddelen voor. Vanwege hun gedrongen lichaam enerzijds en duikende levenswijze anderzijds worden stekelstaarten vaak opgevat als intermediair tussen zaagbekken en andere eenden. Naast de grote, spatelvormige snavel en de dikke korte hals is vooral de meestal steil omhoog wijzende staart kenmerkend. De in West-Europa voorkomende **Witkopeend** en de **Rosse Stekelstaart** zullen in deze editie worden besproken. De bij ons wat bekendere **Brilduiker** zoekt in de broedtijd zoete wateren op in bosgebieden en vertoeven 's-winters vaker op zee, in rustige baaien en op brakke zandmeren. Meer dan 90% van de totale wereldpopulatie van de **IJslandse brilduiker** broedt en overwintert in Canada. IJsland is het Europese land dat een kleine maar standvastige broedpopulatie herbergt. De **Buffelkopeend** behoort met de Brilduiker en de IJslandse brilduiker tot het geslacht Bucephala. Deze eend is thuis in Noord-Amerika en wordt slechts af en toe als dwaalgast in Wets-Europa waargenomen. De **Eidereend** is een zeevogel en de grootste eend van het noordelijk halfrond. Hij leeft aan de rotsachtige en zandige kusten rond de Noordpool maar is ook vrij algemeen langs de Atlantische kusten van Noordwest Europa, rond de Noordzee en in het Oostzeegebied. De **Koningseider** leeft in het hoge noorden. Daar broedt hij in hoog-arctische stre-

ken en overwintert ver ten noorden van ons land op volle zee, waardoor ze bij ons zelden worden waargenomen. De **Zwarte zee-eend** broedt in de (sub)arctische delen van Eurazië en Alaska. De overwinteringsgebieden liggen verder zuidwaarts in de gematigde zones langs de kusten van Amerika, West-Europa en Noordwest Afrika. De **Grote zee-eend** broedt ook in de arctische delen van Eurazië en Noord-Amerika. Hij overwintert echter in hoofdzaak op zee, in de gematigde zone van het noordelijk halfrond. Hij staat daar zoals meerdere Zee-eenden bloot aan het gevaar van vervuiling (stookolie lozing). De **Ijseend** behoort tot de verwantschapskring van zee-eenden (Malanitta), zaagbekken (Mergus) en brilduikers (Bucephala). Het is een arctisch eendje die in Europa broedt in IJsland, Noorwegen, Zweden, Finland en Noord-Rusland. De Ijseend is een trekvogel: elk jaar overwinteren vele Ijseenden in de Oostzee en langs de Noorse kust. In de Noordzee is hij een schaarse wintergast.

Witkopeend

- *Oxyura leucocephala*

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De Witkopeend is een zeldzame kleine duikeend die vrij plaatselijk voorkomt in het Middellandse Zeegebied en Zuidwest-Azië. In onze streken is hij slechts enkele malen als dwaalgast waargenomen. De Witkopeend leeft van nature in de bijzondere omgeving van plassen en meren in droge steppegebieden en halfwoestijnen. Binnen zijn toch vrij grote areaal is de Witkopeend aangewezen op een heel bijzondere habitat: ondiepe, stilstaande wateren met een

dichte randbegroeiing. De mediterrane broedpopulaties van de Witkopeend gedragen zich overwegend als standvogel. Ze trekken slechts over korte afstanden weg als hun watertjes periodiek uitdrogen. In de winter zijn de Witkopeenden vaak te vinden op groot water zoals grote meren en lagunes. Witkopeenden worden meestal zwemmend of slapend op het water waargenomen. Zoals alle duikeenden komen ze niet graag aan land, want door de grote zwemvliezen aan hun vrij ver naar achteren onder de romp geplaatste poten lopen ze erg onbeholpen. Aan gevaren onttrekken deze eendjes zich door te duiken. Ze vliegen zelden en als ze willen opvliegen, hebben ze een lange aanloop nodig om los te komen. Witkopeenden eten in hoofdzaak planten, zowel groene delen als de zaden. Die halen ze vaak duikend van de waterbodem op, maar ze kunnen ook grondeilen met alleen de kop onder water. Verder eten ze ook insecten en hun larven, alsook weekdieren en kleine kreeftachtigen. Het nest wordt door het vrouwtje in de dichte randbegroeiing van een ondiepe plas gebouwd. Het vrouwtje legt vervolgens 5-10 witachtige eieren en brengt de jongen in haar eentje groot.

Witkopeend.

Herkenning: De mannetjes worden groter dan de vrouwtjes en hebben een witte kop met een zwarte kruin en nek. Het lichaam is verder kastanjebruin met een fijne donkere streping, die alleen van dichtbij goed zichtbaar is. Een heel opvallend kenmerk van deze vogel is de dikke, bij mannetjes lichtblauwe snavel met een grote zwelling bij de basis aan de bovenzijde. De vrouwtjes zijn lichter

bruin met een donkere kruin die over de ogen gezakt lijkt; de wang is nog wel wit, maar daar loopt een meer of minder brede donkere band overheen. Tijdens het zwemmen valt de steil opgeheven zwarte spits toelopende staart erg op. De Witkopeend is hoofdzakelijk zwijgzaam.

Rosse Stekelstaart

- *Oxyura jamaicensis* -

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De Rosse Stekelstaart is nauw verwant aan de Witkopeend en komt algemeen voor in Amerika. Sinds 1960 bestaat in Engeland een ingeburgerde populatie, die is voortgekomen uit ontsnapte parkvogels. Die vogels hebben zich nu naar het Europese vasteland verbreid en bastaarden in Spanje met de Witkopeend. Zo dreigen ze de inspanningen te niet te doen die men zich getroost om de populatie van de inheemse soort van de Witkopeend te versterken. De Raad van Europa heeft een actieplan in werking gesteld om alle Rosse Stekelstaarten uit te roeien. In Groot-Brittannië, Frankrijk, Portugal en Spanje worden de aantallen door afschot omlaag gebracht. In landen als Nederland, België en Zwitserland probeert men te voorkomen dat de soort er een geregelde broedvogel wordt. De Rosse Stekelstaart broedt op ondiepe, voedselrijke binnenwateren.

Rosse Stekelstaart. 📷 *Dick Slaa*

Herkenning: De Rosse Stekelstaart is een kleine en compacte eend met een grote kop, krachtige sna-

vel, rond lichaam en een lange stijve, vaak omhoog gehouden, staart. Het lichaam van het mannetje is in het voorjaar grotendeels diep kastanjebruin; kruin en achterhals zwart; de 'wangen', kin en onderstaart dekveren wit. De snavel is lichtblauw, in de winter grijs. Het vrouwtje is dofbruin met de kop dof donkerbruin en vaalwit met een diffuse, variabele donkere horizontale streep over de wangen. De Rosse Stekelstaart is hoofdzakelijk zwijgzaam.

Brilduiker

- *Bucephala clangula* -

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: Brilduikers zijn onvermoeibare duikeenden. Ze kunnen 45 seconden onder water blijven. Tijdens de duik houden ze hun vleugels strak tegen de romp gevouwen en sturen ze met hun zwempoten. Ze eten vooral weekdieren, kreeftachtigen, insectenlarven, wormen en ook visbroed. Ze brengen bijna tweederde deel van de dag onder water door. Brilduikers broeden in holtes van oude boomstammen. Omdat veel oude bomen worden gekapt en dode bomen snel worden opgeruimd, zijn natuurlijke boomholtes steeds moeilijker te vinden. De Brilduiker broedt in de boreale taiga-naaldbossen op het noordelijk halfrond, zowel in Noord-Amerika als in Noord-Europa en Noord-Azië. De Noord-Europese broedvogels overwinteren vooral langs de kusten van de Oostzee, maar ook Nederland, Schotland en Ierland zijn belangrijke overwinteringsgebieden. De meeste Brilduikers trekken in maart en april terug naar hun broedplaatsen. Toch overwinteren ook bij ons altijd kleine aantallen. De op zee overwinterende Brilduikers worden rechtstreeks bedreigd door lozing van stookolie en indirect door het gif dat de vogels na de lozing van het chemische afval in zee binnenkrijgen via hun voedsel. Brilduikers broeden in bossen soms honderden meters van het water. Het nesthol bevindt zich meestal 2,5 tot 5 meter hoog in de boomstam. Vaak maken ze gebruik van oude

spechtenholen. Tijdens de baltsceremonie werpen de mannetjes de kop achterover en richten ze hun snavel ten hemel. Het vrouwtje bekleedt de bodem van het hol met houtspaanders en donsveertjes. Vervolgens legt ze 8 tot 11 eieren, die ze in 29 of 30 dagen uitbroedt.

Brilduiker. 📷 Dick Slaa

Herkenning: In hun winterse prachtkleed (eigenlijk het al vroeg verkregen zomerkleed) zijn de mannetjes van de Brilduiker gemakkelijk van andere eenden te onderscheiden: een zwart en wit lichaam, een zwarte kop met groene weerschijn en felgele ogen boven witte wangetjes. Met haar bruinigrijze lichaam en bruine kop is het vrouwtje minder opvallend. Ook de forse afmetingen en de veelhoekige vorm van de kop met een steil voorhoofd en een sterk bolle kruin zijn kenmerkend voor de soort. De nek puilt wat uit en de hals is kort. Brilduikers vliegen laag, snel en krachtig. In het vliegbeeld vallen de korte puntige vleugels en de lange staart op. In de vlucht produceren de vleugels een kenmerkende fluittoon. De baltsroep van het mannetje is een nasaal bu-BITSJ-drrrr-rudrrr.

IJslandse Brilduiker

- *Bucephala islandica* -

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De IJslandse Brilduiker is een middelgrote duikeend die, wat Europa betreft, inderdaad geheel tot IJsland beperkt is. De overgrote meerderheid van alle IJslandse Brilduikers

leeft in West-Canada. Twee veel kleinere deelpopulaties broeden in Quebec en IJsland. De van het Grieks afgeleide genusnaam *Bucephala* betekent 'koeienkop' en zinspeelt op de vrij grote van achteren uitgebolde kop van de vogel.

Herkennen: De IJslandse Brilduiker is gemakkelijk te verwarren met de veel wijder verspreide Brilduiker. Hij heeft echter een veel sterker uitgebolde nekstreek en het voorhoofd is ook duidelijk steiler dan bij zijn in Europa zoveel algemenere verwant.

IJslandse Brilduiker.

Bij beide soorten hebben de mannetjes in hun broedkleed een witte vlek bij de snavelbasis, maar bij de IJslandse Brilduiker is die druppelvormig, niet zo rond als bij de gewone Brilduiker. Verder heeft de zwarte kop bij de IJslandse soort een paarse en bij de gewone Brilduiker een groene weerschijn. Vrouwtjes van beide soorten zijn heel moeilijk uit elkaar te houden.

Buffelkopeend

- *Bucephala albeola* -

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De Buffelkopeend is een Noord-Amerikaanse duikeend die af en toe als dwaalgast in West-Europa voorkomt. Vanwege zijn geringe afmetingen hebben jagers weinig belangstelling voor hem. Bij vogelaars oogst hij meer waardering, niet alleen vanwege zijn mooie verenpak, maar ook omdat hij zo zeldzaam is. In de voorplantingstijd zoeken Buffelkopeenden

kleine, zoete, door bos omringde meren of plas- sen op. Hun broedhabitat valt in hoge mate samen met die van de Gouden grondspecht, waarvan ze de oude nestholten als broedplaats gebruiken. Buffelkopeenden vangen hun prooien dui- kend op verschillende, maar meestal geringe diep- ten. Ze eten hun prooien dadelijk, dus nog onder water op. Hun menu bestaat uit allerlei ongewer- velde zoet- en brakwaterdieren, waaronder insecten en hun larven, kleine kreeftachtigen en week- dieren. Ze lusten ook zaden, met name die van biezen en riet.

Herkennen: Het mannetje, die wat groter is dan het vrouwtje, lijkt in zijn eclipskleed veel op het vrouwtje, maar in zijn 's-winters en in het voorjaar gedragen prachtkleed ziet hij er volledig anders uit. In dat prachtkleed, in feite het vroeg gedragen zomerkleed, heeft het mannetje een zwarte kop met overwegend groene weerschijns kleuren en een groot wit veld op het achterhoofd.

Buffelkopeend.

De zwarte rug en staart steken sterk af bij de sneeuw witte borst, buik en flanken. De poten zijn helder rozerood. De vrouwtjes zijn veel minder opvallend. Ze hebben een donkerbruine kop met een witte vlek achter het oog. Verder donkergrijs- bruine bovendelen en een grijs witte borst en buik. De Buffelkopeend vliegt laag boven het water, maar klimt boven land naar grotere hoogte. Ze hebben lange vleugels met een brede witte vleu- gelband.

Eidereend

- *Somateria mollissima* -

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: de Eidereend heeft een noordelijk-circumpolaire verspreiding: hij leeft aan rotsachtige en zandige kusten rondom de Noordpool en is ook vrij algemeen langs de Atlantische kusten van Noordwest Europa, rond de Noordzee en in het Oostzeegebied. Ze hebben een duidelijke voorkeur voor zeekusten, maar af en toe, vooral 's-winters, bezoeken ze tot ver landinwaarts rivieren en meren. In Europa broedt de soort op IJsland en van Noord-Rusland en Scandinavië zuidwaarts tot de Nederlandse Waddeneilanden (5000 tot 7000 paren). Grote aantallen Eidereenden komen als wintergast naar het Waddengebied, het Deltagebied en de Franse kust. De Eidereend is de zwaarste eend van het noordelijk halfrond: sommige exemplaren wegen 2,8 kilo! Eidereenden duiken tot 25 m diepte naar voedsel. Ze eten kreeftachtigen, weekdieren, vissen, zeesterren en zeewieren. Het zijn echte groepsdieren: ze broeden in kolonies en foerageren in groepen in de kustwateren. Elke zomer zetten Eidereenden zich in dicht kolonieverband aan het broeden, soms met tientallen, maar ook wel met duizenden dieren bij elkaar. In de broedtijd maakt het vrouwtje van de Eidereend een ondiep kuiltje in het zand of tussen wat stenen. Daarin legt ze binnen drie tot zes dagen drie tot zes eieren, die ze vervolgens in haar eentje in bijna vier weken uitbroedt. Nadat ze het derde ei heeft gelegd, bedekt ze het legsel met een laagje van haar eigen donsveertjes, die terecht beroemd zijn om hun goede warmte-isolerende eigenschappen.

Herkenning: Voordat Eidereenden hun volwassen kleeid krijgen, vertonen ze grote variatie in het verenkleed. Daardoor is het erg lastig jonge dieren tot de leeftijd van drie jaar uit elkaar te houden. Maar volwassen dieren zijn gemakkelijk te herkennen.

Eidereend. 📷 Dick Slaa

Het mannetje draagt in de voortplantingstijd zijn zwart-witte prachtkleed met een olijfgroen nekje en het vrouwtje is grijs- tot roodbruin met een tekening van zwarte dwarsstreepjes en golfjes. De Eidereend heeft verder een opvallende driehoekige snavel. Eidereenden kunnen uitstekend vliegen. Daarbij valt op dat ze dikwijls zweefmomenten afwisselen met slagvlucht, wat je zelden bij andere eenden ziet. Ze vliegen dikwijls in een onregelmatige linie of V-formatie. Mede door hun gezette gestalte zijn ze dan gemakkelijk met ganzen te verwarren. Eidereenden laten in de broedtijd allerlei roepgeluiden horen. De mannetjes roepen dan koerend "hroe-a-hoeh", de vrouwtjes hebben kelige, knarsige roepjes "korr" of "kok".

Koningseider

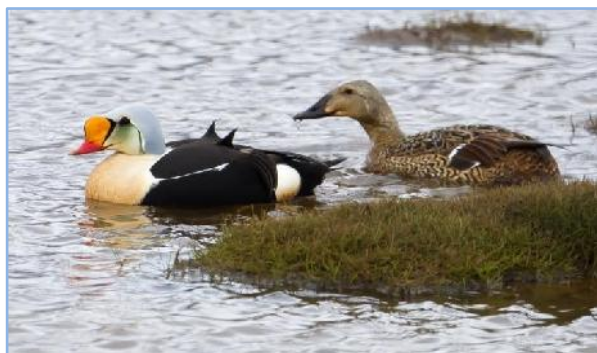
- *Somateria spectabilis* -

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De Koningseider leeft in het hoge noorden. Daar broedt hij in hoog-arctische streken en doorstaat de felste kou en zware zee-gang. Na de broedtijd trekken de vogels ver naar het zuiden om buiten bereik van het pakijns te zijn. Daarvoor vliegen ze in lange rijen altijd volgens de lijn van de kust. In voortplantingstijd verzamelen alle Koningseiders zich op plassen en in moerassen op de arctische toendra. Ze broeden in het hoge noorden van Eurazië en Noord-Amerika, om precies te zijn op IJsland, in het hoge noorden van Rusland en Siberië, langs de noordkust van Alaska, op de arctische eilanden van Noord-Canada en op

Groenland. De Koningseiders overwinteren ver ten zuiden van hun broedgebieden, in baaien en fjorden waar de zee niet is dichtgevroren. Koningseiders foerageren meestal in kleine groepjes overdag op volle zee of in baaien dicht onder de kust. Ze eten in hoofdzaak kleine ongewervelde zeedieren, met name weekdieren, kreeftachtigen en stekelhuidigen. Ze vangen hun prooi zowel dicht onder het zeeoppervlak als in diepere waterlagen. Een duik tot 12 m diepte is voor een Koningseider geen al te zware opgave. Het gedrag van de Koningseider is grotendeels gelijk aan die van de Eidereend. Het is een dwaalgast in België en Nederland, optrekkend met troepen Eiders. Koningseiders zijn net als alle andere mariene eenden erg gevoelig voor aardolievlekken.

Paartje Koningseiders. 📷 John Hermans

Herkenning: Het mannetje van de Koningseider is in zijn prachtkleed nauwelijks met andere soorten te verwarren, want zulke bonte kleuren komen bij eenden maar zelden voor. Het lichaam is bruin-zwart met een witte vlek bij de staart. De bovenkop en de nek zijn blauwgrijs. Daarvoor welft een grote, schildvormige, oranje uitstulping van de snavelbasis op en onder het oog is nog wat groen te zien. Zoals meestal bij eenden is het vrouwtje minder uitbundig gekleurd dan het mannetje. Ze heeft een roodbruin, zwartgestreept verenkleed. Haar mondhoek is iets opgetrokken zodat ze lijkt te glimlachen. De Koningseider is minder vocaal dan de Eidereend. Roep van het mannetje in het voorjaar is een diep, vibrerend, koerend "hroe, roe roe-e" (in een groep herinnerend aan baltsende Korhanen).

Zwarte zee-eend

- *Melanitta nigra*-

Algemene kenmerken

en broed)biotoop: De Zwarte zee-eend leeft in arctische gebieden in het noorden van Eurazië en in Alaska. Hij broedt daar gewoonlijk langs meren en plassen in veengebieden en in woud- en struiktoendra. Het is een trekvogel, die langs de gematigde kusten van Europa, Azië en Noord-Amerika overwintert. Buiten de voortplantingstijd leeft de Zwarte zee-eend in groepsverband. Je kunt dan grote troepen van deze dieren op zee waarnemen, waar ze rusten of foerageren. De groepen zijn vaak als donkere vlekken op verscheidene honderden meters uit de kust zichtbaar. Tijdens de trek vliegen ze in onregelmatige linies of in dichte groepen. De Europese broedgebieden liggen in Noord-Rusland, Finland, Scandinavië, IJsland, Schotland en Ierland. De Zwarte zee-eend is een vrij algemene wintergast in West-Europa. Op de Waddenzee en in het Deltagebied is de soort elke winter bij duizenden te zien. Elk jaar in augustus verzamelen duizenden Zwarte zee-eenden zich in de baai van Mont-Saint-Michel. Het zijn uitsluitend mannetjes die daar komen om te ruïen. De vrouwtjes en jonge eenden trekken van eind augustus tot eind december naar het zuiden met een piek in september. Zwarte zee-eenden brengen de meeste tijd op zee door, waar ze in groepen naar voedsel zoeken. Dat voedsel bestaat uit weekdieren, kreeftachtigen, zee-egels en ook vissen, die ze bij rotsen in het nauw drijven of uit het bodemzand opgraven. De eenden kunnen goed duiken en grijpen hun prooi met half uitgevouwen vleugels. Ze wagen zich soms tot een diepte van zeven meter. In de voortplantingstijd (mei-juni) zonderen de broedparen zich af. Goed verborgen in de begroeiing langs een plas of meertje legt het vrouwtje een nest aan. Het is niet meer dan een kuiltje in de grond, dat ze bekleedt met gras, plukjes mos en dons. Het vrouwtje legt zes tot acht eieren waar ze vier weken op gaat broeden. Zodra de

eieren beginnen uit te komen, verlaten de partners elkaar en vertrekt het mannetje naar zee, om daar met andere mannetjes te ruïen.

Herkenning: Mannetjes van de Zwarte zee-eend hebben een elegant, diepzwart verenkleed dat met uitzondering van de Grote zee-eend bij geen enkel andere eenden soort voorkomt. Het stemmige zwart wordt alleen door een geel vlekje op de snavel opgevrolijkt. Op de voet van de snavel hebben mannetjes een dikke knobbel. Het vrouwtje heeft een donkerbruin verenkleed met een lichte, van verre zichtbare wangvlek. Zwarte zee-eenden vormen groepen, waarin ook vaak Grote zee-eenden gemengd zijn. Die zijn behalve door hun grotere formaat vooral herkenbaar aan de brede witte band aan de achterrand van de vleugel, die eigenlijk alleen in de vlucht goed te zien is.

Zwarte Zee-eend.

De Zwarte zee-eend is gewoonlijk erg zwijgzaam, maar brengt tijdens de trek wel roepgeluiden voort. De mannetjes brengen korte, zachte, hoge fluittonen uit; de roep van de vrouwtjes klinkt hees, luider en lager.

Grote zee-eend

- *Melanitta fusca*-

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De Grote Zee-eend behorend tot de familie Anatidae is nauw verwant met de Zwarte Zee-eend, waarmee hij bij zit op het water ook gemakkelijk kan worden verward. De Grote zee-eend broedt in arctische delen van Eurazië en

Noord-Amerika. Hij overwintert echter in hoofdzaak op zee, in de gematigde zone van het noordelijk halfrond. Daar staat hij bloot aan het gevaar van vervuiling. Vooral na stormen vind je geregeld dode of zieltogende exemplaren als stookolie slachtoffer op het strand. De Grote Zee-eend vormt buiten de broedtijd dikwijls kleine groepen, vooral tijdens de trek, maar hij mengt zich niet graag onder andere soorten met uitzondering van bij ons algemenere Zwarte Zee-eend. De dieren hebben de neiging kop-aan-staart achter elkaar te zwemmen en synchroon te duiken. De Grote Zee-eend plant zich voort in de arctische en koel-gematigde zones van het noordelijk halfrond. Hij heeft daar zijn broedplaatsen op de toendra en in de boreale taiga. Zijn nest maakt hij altijd dicht bij het water, op eilandjes in of op oevers van rivieren, meren en plassen. Broedparen van de Grote Zee-eend nestelen afzonderlijk, maar wel geregeld in de buurt van broedkolonies van meeuwen of sterns. Het nest is meestal een simpel kuiltje in het zand, iets beschut door grassen en struikjes. Het legsel telt meestal zes tot acht eieren, die in de periode van mei tot juli worden gelegd. De jongen zijn nestvlinders. In de winter zitten Grote Zee-eenden meestal op zee. Daar eten ze in hoofdzaak weekdieren (zoals oesters, mosselen en andere schelpdieren), kreeftachtigen (krabbetjes en garnalen) mariene wormen en ook wel vissen. In de zomer wanneer ze op zoet water verblijven, leven ze in hoofdzaak van insecten, aangevuld met plantenkost (met name algen en zaden).

Grote Zee-eend.

Herkenning: De Grote Zee-eend is de grootste meest forse zee-eend met een lang wigvormig kop-snavelprofiel. De staart is proportioneel korter dan die van de Zwarte Zee-eend. In tegenstelling tot andere zee-eenden heeft hij in alle verenkleeden prachtig witte handpennen. Deze zijn in rust niet altijd zichtbaar, maar kunnen verschijnen als een kleine witte driehoek of een smalle sikkels aan de achterkant van de vleugel. Bij het duiken opent hij meestal (niet altijd) zijn vleugels als een Eider. Bij het mannetje is het grootste deel van de snavel helder oranjegeel en heeft hij een witte halve-maansvormige vlek onder het witte oog. De poten en voeten zijn roze en worden helderrood in de broedperiode (zwart bij de Zwarte Zee-eend). Het vrouwtje heeft anders dan bij de Zwarte Zee-eend twee grote witte gezichtsvlekken, de ene voor het oog meestal groter, vager of meer beige van kleur; de andere achter het oog meestal kleiner, ronder, witter en scherper begrenst. De vrouwtjes hebben verder een donkerbruin verenkleed.

IJseend

- *Clangula hyemalis*-

Algemene kenmerken

en (broed)biotoop: De IJseend heeft een arctisch-circumpolaire verspreiding. In Europa broedt hij in IJsland, Noorwegen, Zweden, Finland en Noord-Rusland. De IJseend is een trekvogel: elk jaar overwinteren miljoenen IJseenden in de Oostzee en langs de Noorse kust. Maar in de Noordzee is hij een schaarse wintergast. IJseenden verblijven in de loop van het jaar in zeer uiteenlopende milieus. In de broedtijd, van mei tot juli, vertoeven ze op meren en rivieren op de arctische toendra of langs de kusten van de poolzeeën. Ze zijn zeer koudebestendig en broeden van alle eenden het verst noordwaarts. Ze overwinteren in hoofdzaak op zee, vaak ver van de kust, al bezoeken ze ook wel strandmeren en riviermondingen. Op binnenwateren zijn ze 's-winters zelden te zien. IJseenden zijn overwegend trekvogels die de winter een eind ten zuiden van hun broedgebied doorbrengen. Veel

vogels uit Noord-Rusland en West-Siberie zitten van oktober tot begin april op de Oostzee. Ook in de Noordzee en de Waddenzee zijn 's-winters bescheiden aantallen IJseenden te zien. IJseenden zijn niet bang voor stormen op zee of zware zee-gang. De grootste gevaren die ze op zee tegenkomen hebben met economische activiteiten van mensen te maken. Vervuiling van het zeemilieu als gevolg van illegale lozingen van stookolie brengt de IJseend zware slagen toe. Ook raken tijdens het duiken regelmatig IJseenden in visnetten verstrikt met als gevolg dat ze jammerlijk verdrinken. IJseenden halen hun voedsel gewoonlijk uit zee of brakke lagunes. Ze zijn onophoudelijk op zoek naar weekdieren, kreeftachtigen, wormen, stekelhuidigen en vis. De IJseend is diepte recordhouder duiken voor vogels. Het kost de vogels geen enkele moeite om naar diepten van 10 tot 15 meter te komen. IJseenden kunnen zelfs tot op 60 meter diepte weekdieren van de zeebodem opduiken. Wanneer ze op de toendra broeden, wijzigen ze hun eetgewoonten en vangen ze naast kreeftjes en weekdieren uit zoet water vooral insecten en verder plantenkost. De dieren baltsen al sinds de herfst en gaan daarmee door tot ze in de lente op hun broedplaatsen zijn teruggekeerd. Het nest, wat niet meer is dan een simpel kuiltje in de grond, wordt niet ver van het water in dichte begroeiing aangelegd. Zodra de eieren zijn gelegd, gaat het mannetje naar zee om te ruien. Het uitbroeden van de eieren en het grootbrengen van de jongen laat hij aan het vrouwtje over.

IJseend. 📷 Vera Slaa

Herkenning: Beide geslachten hebben een zomer, een herfst- en een winterkleed. Het ruisysteem is extra gecompliceerd vanwege het 'eclipskleed' van de mannetjes dat determinatie nog lastiger maakt. Elk jaar maken IJseenden in de lente een gedeeltelijke rui door en van augustus tot november een volledige rui in fasen door. Mannetjes hebben dus in de loop van het jaar 4 keer en vrouwtjes 3 keer een ander verenkleed. In winterkleed zijn de mannetjes bontgetekend. Hun bovenkop, hals, buik en schouders zijn wit en hun borst, rug en vleugels bruinzwart. Verder hebben ze een beige oogvlek, een bruinzwarte wangvlek en een wit ringetje om het oog. Ze hebben een zwart met roze snavel. In de zomer zijn ze overwegend donkerbruin met

een lichte vlek om het oog. Net als bij alle eenden zijn de vrouwtjes minder kleurig dan de mannetjes en hebben ze een korte staart. Hun kop is versierd met een donkere wangvlek en wordt 's-zomers in zijn geheel veel donkerder van kleur. Zo'n opvallende kleurverandering bij vrouwtjes komt bij geen enkele andere eenden soort voor.

Dick Slaa

Bronvermelding:

- **Vogeldeterminatie**, Keith Vinicombe, Alain Harris en Laurel Tucker.
- **Handboek vogels van Nederland**, Luc Hoogenstein.
- **ANWB vogelgids van Europa**, Lars Svensson
- **Vogels van Europa**, Editions Atlas.

Soort/grootte	Typering/habitat	Verenkleed man	Kop/snavel man	Poten
Witkopeend 43-48 cm	Dwaalgast 09-04 Ondiepe stilstaande wateren	Lichaam roodbruin Zwarte spits toelopende staart	Kop grotendeels wit zwart oog/ blauwe snavel	Donkere poten
Rosse Stekelstaart 35-43 cm	Dwaalgast/ plaatselijk Middellandse- Zee gebied	Lichaam diep kastanje-bruin/ lange stijve staart	Witte wang en kin/ kruin en achterhals zwart	Donkere poten
Brilduiker 40-48 cm	Wintergast 10-04	Contrastrijk zwart en wit verenkleed	Zwarte kop met groene weerschijn Witte wangvlek	Rode poten
Buffelkopeend 32-39 cm	Amerikaanse dwaalgast	Zwarte mantel en staart/ witte onderdelen	Zwarte kop met groene weerschijn/ Wit veld achterhoofd	Helder rozerode poten
Eidereend 60-70 cm	Standvogel Wintergast	Witte rug/ zwarte buik/ borst met roze zweem	Zwarte kruin/ witte kin/ zijhals en nek groen/ driehoekige snavel	Grijze poten
Koningseider 55-63 cm	Dwaalgast/ broedvogel arctische streken	Bovendelen bruinzwart/ beige-roze borst	Bovenkop blauwgrijs Oranje zwelling snavelbasis/ rode snavel	Gelige poten
Zwarte Zee-eend 44-54 cm	Overwintenaar op zee/ kust 09-05 broedvogel hoge noorden	Diepzwart verenkleed	Zwarte kop met knobbel snavelbasis Gele vlek snavel	Zwarte poten
Grote Zee-eend 51-58 cm	Overwintenaar op zee/ kust 09-05 broedvogel hoge noorden	Zwart verenkleed/ witte spiegel op vleugel	Zwarte kop/ witte vlek onder oog/ Diepgele snavel	Helder rode poten
IJseend 39-47 cm	Schaarse wintergast 10-03/ doortrekker	Borst, rug en vleugels bruinzwart/ buik en schouders wit/ lange zwarte staart	Witte kop/ Bruinzwarte wang/ Zwart met roze snavel	Zwarte poten

Verslag broedseizoen 2018

Het was weer een bijzonder jaar voor de nestkastbroeders en de nestkastenwerkgroep in de regio Uden. Het totaal aantal gecontroleerde nestkasten steeg in 2018 met 11,7% van 721 naar 806. Dit komt voornamelijk op rekening van het gebied Achter de Berg waar Martien en Wim na de overdracht van de vorige controleurs op hun rondens steeds meer kasten ontdekten! Er werden in totaal 5043 eieren aangetroffen, daaruit kwamen 4001 jongen waarvan er uiteindelijk 3710 uitvlogen. Het bezettingspercentage van de kasten was met 72,8% lager dan de voorgaande jaren. De Koolmees daalde iets ten opzichte van vorig jaar maar was gemiddeld.

De Pimpelmees had een slecht jaar, voor de Pimpelmees zelfs het slechtste jaar sinds 2003. In vijftien jaar is de soort van 22% naar 14% bezetting gegaan. Ook de Boomklever blijft dalen in bezetting: sinds 2012 (6%) is de bezetting van deze soort gehalveerd en komt nu alleen nog veelvuldig in de kasten van Odiliapeel voor. Het bezettingspercentage van de andere soorten was verder gemiddeld. Het aantal Bonte Vliegenvangerlegsels steeg wel weer verder van 87 naar 92 maar door de toename in het aantal kasten daalt deze soort procentueel. Het aantal Grote Bonte Spechten in de kasten van Odiliapeel Oost steeg ook weer na een lichte dip vorig jaar.

De lente van 2018 was extreem zacht met vrijwel de normale hoeveelheid neerslag en zeer zonnig. Maar maart begon zeer koud, de eerste helft van de maand waren er twee ijskoude periodes met een snijdende oostenwind. April begon met temperaturen rond normaal maar na de eerste week kwamen we onder invloed van hogedrukgebieden boven Oost- en Noord-Europa en werd het war-

mer. Er volgde een langdurige periode met zacht tot zeer zacht weer. Mei was met een gemiddelde temperatuur van 16,4 °C de warmste meimaand in minimaal drie eeuwen. De twee zomermaanden die volgden waren recorddroog, recordzonnig en zeer warm. Door het koude weer tot en met de eerste week van april kwam de eileg dit jaar laat op gang; het warme weer in de rest van de lente en zomer zorgde voor een korte rupsenpiek met weinig vervollegsels tot gevolg maar wel met een hoog broedsucces (het percentage uitgevlogen jongen per gelegd ei) voor de meeste soorten. Voor de Boomklever (83,1% tegenover een langjarig gemiddelde van 74,7%) en de Gekraagde Roodstaart (82,8% tegenover 67,6%) was het zelfs het beste broedsucces in bijna tien jaar. Alleen voor de Zwarte Mees was het uitzonderlijk slecht met een broedsucces van 41,9% tegenover een langjarig gemiddelde van 76,2%, zo laag hadden we nog niet gemeten!

2018 was een slecht jaar voor de Pimpelmees.

📷 Willy van Lanen

Na de recordvroeg eileg voor de mezen in 2017 was het dit jaar dus een stuk later. Met 18 april

was de gemiddelde eerste eidatum voor de Koolmees maar liefst 14 dagen later dan in 2017. De gemiddelde eerste eidatum van de Pimpelmees, ook 16 april, was 12 dagen later dan in 2017. Voor beide soorten was het allereerste ei dat gelegd werd (9 april voor de Koolmees en 8 april voor de Pimpelmees) later dan de gemiddelde eerste eidatum van vorig jaar. Ook de andere soorten die hier overwinteren begonnen later. De Boomklever begon gemiddeld op 14 april en de Zwarte mees, traditioneel de vroegst eileggende soort, begon gemiddeld op 7 april met de eileg van de eerste legfels. Er was een Zwarte Mees in de Drie Vennen (DV) die op 25 juni nog begon met eileg, 81 dagen na de allereerste eidatum van deze soort. Begin augustus vlogen daar nog drie jongen uit! Dit jaar werden in het werkgebied van Vogelwacht Uden de Afrikagangers laatgemiddeld voor het eerst gemeld. De Bonte Vliegenvanger werd op 8 april en de eerste Gekraagde Roodstaart van de regio werd op 5 april gezien in het werkgebied van de Vogelwacht Uden e.o. in de Maashorst. De Bonte Vliegenvanger en de Gekraagde Roodstaart, die in Afrika overwinteren, begonnen gemiddeld op, respectievelijk 3 en 6 mei; voor beide soorten was dat gemiddeld.

De legfelgrootte van het eerste legfel van de Koolmees was met 9,2 eieren groter dan het langjarig gemiddelde van 8,7 eieren en bijna 1,5 ei

groter dan in 2016 (dat was toen de kleinste legfelgrootte in 24 jaar)! Voor de Pimpelmees was het eerste legfel dit jaar, met 10,4 eieren ook iets groter dan het langjarig gemiddelde van 10,1 ei. Voor beide soorten mezen was de legfelgrootte van de vervolglegfels, daarentegen, zeer klein. De gemiddelde legfelgrootte van de Gekraagde Roodstaart (6,4 eieren) is hoger dan het langjarig gemiddelde van 5,6 eieren en één van de hoogste van de laatste jaren. Ook de Zwarte Mees (gemiddeld 8,0 eieren) was hooggemiddeld. De legfelgroottes van Bonte Vliegenvanger (5,8 eieren) en Boomklever (7,2 eieren) waren gemiddeld. Voor de Spreeuw (4,9 eieren) en Grote Bonte Specht (5,5 eieren) waren de legfels aan de kleine maat en lijken de laatste jaren onder druk te staan. Het percentage vervolglegfels voor de Koolmees (10,7%) is laag in vergelijking met het langjarig gemiddelde van 16,3%. Voor de Pimpelmees was dit (3,6%) en ook laaggemiddeld ten opzichte van het langjarig gemiddelde van 7,0%.

Al met al was het een gemiddeld jaar voor de Koolmees, een goed jaar voor de Zwarte Mees en voor de Grote Bonte Specht een slecht jaar ondanks de redelijke aantallen legfels voor deze soorten (in vergelijking met vorig jaar). Voor de andere soorten was het een gemiddeld jaar (zie tabel hieronder).

Leo Ballering

Soort	Bezettingsgraad	Broedsucces	Legfelgrootte	Vervolglegfelpercentage	Totaalbeeld 2018
K	↔	↑	↑	↓	↑
P	↓↓	↓	↑	↓	↔
BVL	↔	↔	↔	nvt	↔
BKL	↓	↑↑	↔	nvt	↔
GR	↓	↑↑	↔	nvt	↔
ZM	↓	↓↓	↑	nvt	↓
GBS	↔	↓	↓	nvt	↓
S	↑	↑↑	↓	nvt	↔

↑↑: Hoog

↓↓: Laag

↑: Hooggemiddeld

↓: Laaggemiddeld

↔: Gemiddeld

Vogelwacht Winkel

onder de kerstboom

De winkel is er voor leden. Voor elk jaargetijde en elke vogelactiviteit heeft de winkel artikelen die u zullen aanspreken. Neem nu de kersttijd. Tijd om cadeaus te geven aan uzelf, uw gezinsleden of zelfs de vogels.

Hier vindt u een kleine selectie uit ons aanbod.

Ziet u iets niet, neem dan gerust contact op met de winkel:
winkel@vogelwachtuden.nl of kijk op de website voor een uitgebreider overzicht <http://www.vogelwachtuden.nl/index.php/home/winkel>

ANWB Vogelgids van Europa

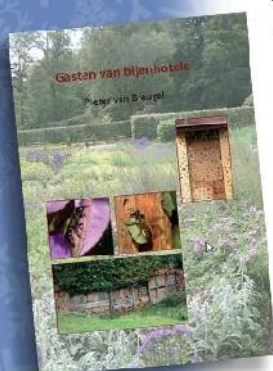
De klassieker voor het herkennen van vogels. Deze gids mag in uw boekenkast niet ontbreken. Alle Europese vogels staan erin. In de tekeningen staat aangegeven waar u voor de herkenning op moet letten. Hangt uw oude exemplaar al aan de binddraad denk dan eens aan vervanging door de laatste editie.

Ledenprijs: **€ 27,50** (elders € 32,99)

Steltlopers van Europa

Is het eerste en meest complete Nederlandstalige handboek dat alle 87 Europese soorten steltlopers beschrijft incl. dwaalgasten. Steltlopers van Europa bevat ruim 600 schitterende detailfoto's, complete soortbeschrijvingen waarbij de soorten met elkaar vergeleken worden, vliegbeelden, silhouetten en vogelgeluiden.

Ledenprijs: **€ 40,-** (op bestelling, elders € 44,95)

Gasten van Bijenhôtels

Dit boekwerk beschrijft in detail hoe je een bijenhôtel kunt maken. Ook beschrijft het uitvoerig welke 'gasten' er in komen logeren. Diverse soorten bijen en graatwespen bouwen er hun nestjes in, en daar komen weer verschillende roofdieren en parasieten op af. Dit levert vele uren kijkplezier op, en dat in eigen tuin! **Prijs op aanvraag.**

Vogelvoer

Meer Groenlingen, Koolmezen, Ringmussen, Pimpelmezen, Kepen of zelfs spechten in uw tuin. Andere vogelwachtleden melden deze successen. Hun geheim? Met ons speciale voer bent u verzekerd van veel verschillende gasten in uw tuin
Ledenprijs: **€ 2,- per kg** (in zakken van 1 kg of 2,5 kg)

Wist u dat:

U altijd boeken kunt bestellen bij de winkel. Bijvoorbeeld van uw vakantiebestemming, over fotografie of speciale vogelsoorten.

De Vogelwachtwinkel bevindt zich fysiek bij:

Koos Doorten

Kruisstraat 13, 5388 CH Nistelrode

Telefoon: 0412-650180

Tip!

De winkel staat open voor suggesties van leden over artikelen, die in het assortiment opgenomen kunnen worden.

Foto Rooijmans

www.fotorooijmans.nl

Markt 10 - 6021CD - Budel
tel. 0495-494890
h.rooijmans1@chello.nl

Al vele jaren zijn wij het adres voor Swarovski verrekijkers, Spottingscopes en toebehoren.

Met gedegen advies en eindeloos geduld staan we u terzijde in uw keuze voor het juiste Swarovski produkt.

Een produkt dat beschouwd mag worden als de "Rolls Royce" onder de optiek. De "EL-serie" bijvoorbeeld wordt op 140 punten op kwaliteit gecontroleerd. Daardoor ontstaat een produkt waarop met een gerust hart 30 jaar garantie wordt gegeven (10 jaar bij spotting scopes)

SWAROVSKI

SWAROVSKI OPTIK DIGISCOPING

Dankzij de DCA, DCB en TLS800 gaat voor u de fascinerende wereld van SUPER-TELE-FOTOGRAFIE open.

Met gemak haalt u uw moeizaam te benaderen object 40,...50,...60 maal dichterbij. Vogels en wild fotograferen was nog nooit zo gemakkelijk.

Met 30 jaar ervaring in fotografie kunnen wij u uiteraard een schat aan informatie en adviezen verstrekken, waardoor goede resultaten meteen haalbaar zijn.

Het assortiment van Swarovski omvat meer dan 25 kijkers en telescopen.

Zoekt u een bepaald boek over vogels, vraag het ons!

Daarnaast een zeer uitgebreide algemene voorraad van 1.500.000 boeken met specialisatie op het gebied van natuur, oude zeldzame boeken, Nederlandse streekgeschiedenis, antieke prenten, plaatjesalbums, ansichtkaarten, schoolplaten en strips.

antiquariaat

VAN HOORN

IN- EN VERKOOP VAN BOEKEN,
PRENTEN EN PRENTBRIEFKAARTEN

Houtstraat 35, 6511 JK Nijmegen

☎ 024-3223772 ✉ van-hoorn@hetnet.nl

www.antiquariaatvanhoorn.nl

Bent u ook zo geboeid?

STOP met roofvogels en uilen in gevangenschap!

Logo:

Logos at the bottom:

HONDEN & KATTEN SPECIAALZAAK UDEN

Gratis bezorgservice in Uden, Oss, Veghel, Nijmegen, Wijchen en omgeving!

Onder andere in ons assortiment:

20 kg Senior krokant:	€ 34,00
20 kg Krokante brok:	€ 25,30
20 kg Superieur Kip & Rijst (Premium):	€ 31,50
20 kg Superieur Puppy brokjes:	€ 40,75
15 kg Superieur Lam & Rijst (hypoallergeen):	€ 27,75
20 kg Sensitive No Grain (hypoallergeen):	€ 43,30
10 kg 6-Mix kattenbrokjes:	€ 19,90

en vele andere soorten; ook alles in 10 kg verpakkingen

U bent ook van harte welkom in onze winkel:

Honden & Katten Speciaalzaak 4FEEDT
Volkelseweg 26 - 5405 NA Uden

**premium honden en katten voeders,
ZO'N KWALITEIT; ZO VOORDELIG !!**

Meer informatie en **VOORDELIG** online-shoppen (> 1.000 artikelen):
www.4feedt.nl Of vraag een folder aan: 0413-266 398

Ideeën nodig voor in en om het huis?

Kom eens kijken en vraag advies én alles voor een voordelige prijs

 De Kleuter
tuincentrum

OOK VOOR TUINONTWERP, AANLEG EN ONDERHOUD

U zoekt een goede hovenier?

Die zijn vak verstaat en kennis van zaken heeft?

Laten we kennismaken!

Kijk ook eens op onze site.

GOORKENSWEG 1 - 5405 BV UDEN - 0413- 26 10 78 - INFO@DEKLEUTER.NL - WWW.DEKLEUTER.NL

Voor boeken en tijdschriften gaat u naar:

Boekhandel Bert van der Heijden

Mondriaanplein 12, 5401 HX UDEN
Telefoon: 0413-260907
Internet: www.libris.nl
E-mail: bertheijden@libris.nl

Bolk & De Bekker
ACCOUNTANTS ADVISEURS

Ons team van bedrijfsadviseurs staat voor u klaar!

Kwaliteit, Vertrouwen & Betrokkenheid

Velmolenweg 50 5404 LD Uden 0413-268343 uden@bolkendebekker.nl	Saffierborch 26 5241 LN Rosmalen 073-6422695 rosmalen@bolkendebekker.nl
---	--

www.bolkendebekker.nl

Hans Koster
NatuurFotografie

| Workshops | Cursussen | Reizen |
| Excursies | Lezingen |
| Foto op maat |

info@hknatuurfotografie.nl
06-53305526

www.hknatuurfotografie.nl

Thuis in wonen

Atriensis B.V.
Zernikestraat 17
Postbus 842
5600 AV Eindhoven
Telefoon: 040-2367859
Fax: 040-2364278

E-mail: info@atriensis.nl
Webite: www.atriensis.nl

Th. Peters Machinale Timmerwerken

Het juiste adres voor kozijnen en trappen

Eisenhowerweg 22
5466 AC VEGHEL
Tel.: 0413-377744
Fax: 0413-354755

Wij bieden u
met zekerheid
het beste
rundvlees uit
Nederland

FRANS KNOBBOUT
SLAGER

Drossaard 12, 5403 ET Uden
tel. 0413-267354
www.knobbboutslager.nl

 foto de vakman
Uden - Wijchen

**Echte foto speciaalzaak met
internet prijzen**

Marktstraat 10 - Uden
Telefoon: 0413-263695
E-mail: verkoop@fotodevakman.nl

**Deskundig
advies
lage
prijzen**

www.fotodevakman.nl
voor wie goedkoop een camera wil kopen....

- Loonbedrijf
- Transport
- Opzetstation

Duifhuizerweg 8
5406 TB Uden
Tel 0413 363785
Fax 0413 342047
info@kanters-bedrijven.nl
www.kanters-bedrijven.nl

PROFILE
DE FIETSSPECIALIST
...daar mag je méér van verwachten!

De Wilt

Profile De Wilt
Violierstraat 13
5402 LA Uden
Telefoon: 0413-262620
E-mail: info@profiledewilt.nl

snijders metaal

IJZERWAREN
GEREEDSCHAPPEN
METALEN

Kapelstraat 1
5401 EC UDEN
Tel. 0413-262780

de Bruin verzekeringen

Een vertrouwd adres
voor al uw verzekeringen

Velmolenweg 87, Uden • Telefoon: (0413) 330999
E-mail: info@debruin.nl • Internet: www.debruin.nl

HONDEN WASSERETTE IN ZEELAND

UNIEK IN DEZE REGIO!
DE HONDENWASSERETTE, DE PERFECTE
OPLOSSING VOOR IEDERE HONDENBEZITTER.
UW HOND WASSEN MET SHAMPOO,
ANTIVLOEDEN/TEKEN BEHANDELING EN
DAARNA DROOGFÖHNEN.
ALLES IN ÉÉN MOEITE EN GEEN ROMMEL
EN NATTIGHEID IN UW BADKAMER.
U KUNT 7 DAGEN PER WEEK TERECHT.

WILLEMSSEN
TUIN- EN PARKMACHINES
TANKSTATION
HONDENWASSERETTE

Kerkstraat 117
5411 CK Zeeland Nbr
Tel (0486) 45 21 15 www.tonnywillemsen.nl

WILLEMSSEN TUIN- EN PARKMACHINES TANKSTATION HONDENWASSERETTE

Kerkstraat 117 - 5411 CK Zeeland Nbr - Tel (0486) 45 21 15 - www.tonnywillemsen.nl

- Verkoop van tuin- en parkmachines
 - Tuingereedschap
 - Berekening benodigdheden
 - Reparatie van tuin- en parkmachines
 - Slijpen van houtbewerking-gereedschap,
 - Veetondeuses scharen, messen, etc.
 - Levering en verkoop Shell/campinggas
 - Levering en verkoop petroleum/gasolie
 - 24uur Tamoil tankservice
- Altijd tanken via de betaalautomaat met 'n
bank/giro- of andere betaalkaart

Graag tot ziens!

Openingstijden: Ma gesloten | Di t/m Do 8.00 - 18.00 uur | Vrij 8.00 - 20.00 uur | Za 9.00 - 16.00 uur

Hallo **JUMBO**

**"DE BESTE SUPERMARKT
VAN BRABANT"**

Jumbo, Roland de Laak

Drossaard 14-18

5403 ET UDEN

Telefoon: 0413-267837

COCK ULAND

de fietsenwinkel

Drossaard 47

5403 ES Uden

Tel. 0413-267088

**Hans van den Heuvel
Machinale Timmerwerken**

*Voor al uw binnen- en
buitendeuren*

Leurke 2A

5427 EE BOEKEL

Tel.: 0492-323861

Fax: 0492-324013

Website: www.heuveldeur.nl

**Kom kijken,
ontdekken én spelen**

Kinderboerderij Uden

**Artillerieweg 3, 5403 PB Uden
tel: 0413 - 250047**

Open: ma-vrij vanaf 10.00 uur

za en zo vanaf 13.00 uur

Sluiting: zomer 17.00 uur

winter 16.30 uur

www.kinderboerderij-uden.nl

ETIKETTEN

& STICKERS OP ROL

DRUKWERK

INTERNET

COMPLEET

Bezoek onze website
GRAPHISET.NL

Vogelwacht Uden e.o. is een zelfstandige vereniging die zich actief inzet voor alle, in de vrije natuur, levende vogels.

De belangrijkste doelstellingen zijn:

- Directe bescherming van vogels en hun biotoop;
- Het behouden en creëren van nestgelegenheid;
- Belangstelling kweken voor vogels bij een groot publiek;
- Deelname aan landelijke en provinciale activiteiten met betrekking tot vogelstudie en inventarisatie.

Het clubblad 'Het Bruujssel' verschijnt vier maal per jaar en is beschikbaar voor alle leden.

De full-color digitale versie is beschikbaar op onze website: www.vogelwachtuden.nl

